

PIRMIEJI LIETUVIŲ LITERATŪRINIAI ALMANACHAI IR ŽURNALAI

V. ZUKAS

Pirmieji leidiniai s u m a n y m a i

Literatūrinė periodika turėjo didelės reikšmės kiekvienos tautos literatūros istorijoje. Periodikos puslapiuose šviesą išvydo daugelis žymiausių literatūros kūrinių, jos puslapiuose vyko literatūrinė polemika, atspindėjo literatūrinės kryptys ir tendencijos, buvo nagrinėjami ir vertinami atskiri literatūros kūriniai. Periodika visuomet stimuliuojo literatūros procesą. Dėl to literatūros periodika domisi literatūros istorija, ją tiria literatūros bibliografija.

Literatūrinės periodikos atsiradimas ir jos vystymasis yra labai svarbus lietuvių literatūros istorijos klausimas. Tam klausimui nemaža vietos paskirta „Lietuvių literatūros istorijos“ 2-ajame ir 3-ajame tomuose. Tačiau lietuvių literatūrinė periodika yra svarbi ir žurnalistikos bei apskritai spaudos istorijai, lietuvių bibliografijai. Šiame straipsnyje literatūriniai periodiniai leidiniai daugiausia ir bus liečiami spaudos istorijos ir bibliografijos, o mažiau literatūros istorijos žvilgsniu.

Nagrinėdami literatūrinės periodikos klausimus, susiduriame su dviem leidinių tipais: literatūriniais almanachais ir literatūriniais žurnalais.

Almanachas (nuo arabų kilmės žodžio al-manach, kuris reiškia kalendorių) yra gyvenamojo meto rašytojų grožinės literatūros ir kritikos raštų leidinys. Almanachai dažniausiai būdavo tęstiniai leidiniai — leidžiami neperiodiškai ta pačia antrašte. Lietuvoje pirmieji almanachai pasirodė XIX a. pirmojoje pusėje lenkų kalba. 1834—1835 m. Vilniuje J. Kšečkovskis leido almanachą „Znicz“ („Sventoji ugnis“), 1837—1838 m. jis išleido almanachą „Biruta“ („Birutė“). Juose buvo išspausdinta lietuviška tematika parašytų J. I. Kraševskio, P. Zablockio ir kt. grožinės literatūros kūrinių, S. Valiūno dainos „Birutė“ vertimas į lenkų kalbą, keletas straipsnių iš Lietuvos istorijos. Ypač gausu su Lietuva susijusių kūrinių buvo L. A. Jucevičiaus sudarytame ir 1841 m. Vilniuje J. Zavadskio išleistame almanache „Linksminė“. Jame išspausdintas pluoštas L. A. Jucevičiaus į lenkų kalbą išverstų lietuvių liaudies dainų („Stovi karalius kraujuose“, „Vaikščiojo pova po dvarą“, „Ko tai nutylot brolužiai“, „Su dievu tėve mana senuti“, „Aš numirsiu patsai vienas“, „Ten ant Vislos skaistus lauks“, „Aš padainuosiu dainų dainelį“), jo straipsnis apie rašytoją S. Valiūną („Walenowicz“) ir straipsnis „Baltija“ Almanache išspausdinta lietuviškos tematikos kūrinių: J. I. Kraševskio „Rapsodija. 1252“, Kopanskio „apsakymas iš lietuvių padavimų“, antrašte „Geras sūnus“, F. Maruševskio eilėraštis, skirtas Motiejui Valančiui. Minėtieji Vilniaus almanachai iš dalies atspindėjo XIX a. ketvirtąjį dešimtmečio Lietuvos literatūrinį gyvenimą, populiarino lietuvių liaudies ir atskirų rašytojų kūrinius, rodė lenkų rašytojų susidomėjimą Lietuvos praeitimi. Tiesioginio poveikio lietuvių literatūros raidai tie almanachai, aišku, neturėjo.

Ilgą laiką lietuviškų literatūrinių almanachų funkcijas atlikdavo kalendoriai. Reikšmingi tuo atžvilgiu buvo 1846—1878 m. leisti L. Ivinskio kalendoriai-metskaitiliai. Iš viso išėjo 21 leidinys. Juose buvo išspausdinta keletas praeities rašytojų kūrinių, pvz., D. Poškos „Gromata pas Tadeušą Cackį“ ir „Mano darželis“, S. Valiūno daina „Birutė“, A. Strazdo daina „Kiškis“. Iš to meto rašytojų kūrinių reikšmingiausias L. Ivinskio kalendoriuose išspausdintas kūriny buvo A. Baranausko „Anykščių šilelis“. L. Ivinskio kalendoriuje buvo išspausdintas žemaičių poetės K. Praniauskaitės išverstas fragmentas „Zalčio motė“ iš J. Kraševskio kūrinių „Vitolio rauda“. Kalendoriuje buvo išspausdinta nežinomų rašytojų kūrinių, jų tarpe buvo ir neišaiškintų L. Ivinskio raštų. Žymią vietą kalendoriuje užėmė lietuvių tautosaka: dainos, pasakos, patarlės ir priežodžiai. Kai kurie liaudies kūriniai buvo stilizuoti, greičiausia paties L. Ivinskio. L. Ivinskio kalendoriai buvo ryškiausias XIX a. vidurio lietuvių kultūros ir literatūros faktas. Iki spaudos draudimo buvo vienintelis 3—5 tūkst. egz. tiražu leidžiamas tęstinis leidinys Lietuvoje, kurio puslapiuose buvo populiarinami lietuvių tautosakos ir lietuvių rašytojų kūriniai.

Kitas reikšmingas literatūros istorijai leidinys buvo Rytų Prūsijoje spausdinamas „Lietuviškas Aušros kalendorius“. Šio kalendoriaus išėjo trys leidiniai: 1884, 1885 ir 1886 m. (išspausdinti 1883—1885 m. Tilžėje). Pirmuosius du išleido M. Jankus ir J. Mikšas, paskutinį — J. Mikšas. Pirmąjį suredagavo J. Šliupas, kitus J. Mikšas, padedamas M. Jankaus. 1883 ir 1885 m. „Aušros“ kalendoriai buvo išleisti 5, o 1884 m. — 6 tūkst. egzempliorių tiražu. „Aušros“ kalendorius buvo glaudžiai susijęs su žurnalu „Aušra“: jį leido tie patys leidėjai, buvo spausdinami daugiausia tų pačių autorių kūriniai. Kalendorių literatūrinę medžiagą daugiausia sudarė dėl kurių nors priežasčių į „Aušros“ žurnalą neįdėti kūriniai. „Aušros“ kalendoriuose buvo išspausdinti A. Vištelio eilėraščiai ir jo verstas lenkų rašytojo J. I. Kraševskio kūriny „Nenusigandantis“, J. Zauerveino-Girėno eilėraščiai ir jo versti fragmentai iš V. Sekspyro „Hamleto“, P. Armino-Trupinėlio kūriniai ir A. Puškino vertimai, A. Fromo-Gužučio kūriniai, Eglės-L. Šliupienės eilėraščiai, M. Jankaus, J. Šliupo-J. S. Kuokščio vertimas iš G. Mopasano „Simelio tėvas“ J. Basanavičiaus-Birštono ir kitų autorių kūriniai bei straipsniai. „Aušros“ kalendoriuose išspausdintuose kūriniuose ir straipsniuose atsispindėjo tos pačios politinės-visuomeninės ir estetinės tendencijos kaip ir žurnale „Aušra“.

Pirmuoju lietuvišku almanachu yra laikomas 1885 m. Ragainėje M. Jankaus išleistas lietuvių rašytojų kūrinių rinkinys „Mužikėlis“¹. Almanache „Mužikėlis“ išspausdinta toji pati literatūrinė medžiaga kaip ir 1884 metams skirtame „Aušros“ kalendoriuje. Nauja „Mužikėlyje“ yra tiktai knygos pabaigoje išspausdintas A. Fromo-Gužučio kūriny „Velniamušis“. Iki „Mužikėlio“ 66 puslapiu yra panaudotas ir tas pats teksto rinkinys (gali būti neišspauduoti „Aušros“ kalendoriaus egzemplioriai). 1893 m. išėjo naujas „Mužikėlio“ leidimas². Šios knygos turinys nuo pirmojo leidimo nežymiai skiriasi: praleistas A. Fromo-Gužučio „Velniamušis“, o pridėtas straipsnelis „Ragininimas“ (patariama skaityti daugiau pasaulietinių knygų) ir J. Zauerveino eilėraštis „Ką lietuviškoji giria pasakoja“. Bibliografija nurodo, kad šis almanachas dar buvo išleistas 1891 ir 1894 m.³

¹ Mužikėlis. Pirmą laidą. Tą knygutę broliams lietuviams parūpino Jankaus Martinas. Ragainėje, 1885. 74 p.

² Mužikėlis dėl broliu lietuviu izleistas per Szv. Dzidoriaus draugyste. Kuldiga, spauda M. J. Kamarovo Kuldigoje, 1893. 68 p.

³ Biržiška V. Lietuvių bibliografija. D. 3. K., Svetimo m-jos Knygų leidimo k-jos leid., 1929, skl. 678.

„Aušros“ kalendorius ir almanachas „Mužikėlis“ buvo susiję su žurnalo „Aušra“ literatūrine tradicija, populiario aušrininkų rašytojų kūrinis ir ko nors naujo į XIX a. pabaigos lietuvių literatūros raidą neįnešė.

XIX a. pabaigoje literatūrinio gyvenimo poreikius patenkino Rytų Prūsijoje ir Amerikoje leidžiami įvairių kryptių visuomeniniai-politiniai periodiniai leidiniai. Literatūros kūrinius spausdino gausiai leidžiami kalendoriai. Apie kalendorių populiarumą ir jų reikšmę XIX a. pabaigoje V. Kudirka rašė: „Visi gerai žinome, kad iš visų lietuviškos spaudos dalykų lobių — labiausiai platinasi tarp žmonių kalendoriai. Su kalendoriais negali čia stoti į konkurenciją jokia kita lietuviška knyga, joks laikraštis. Tokiu būdu kalendorius lieka pritinkiausiu ir geriausiu tarpininku tarp plunksnos ir skaitytojų“⁴. Esant tokiai būklei, periodiškai leidžiamo lietuviško almanacho arba literatūrinio žurnalo klausimas re- buvo plačiau keliamas ir svarstomas.

Atkaklios lietuvių kovos dėl spaudos laisvės ir visos Rusijos tautų revoliucinės kovos poveikyje carizmas 1904 m. balandžio 24 d. panaikino lietuvių spaudos draudimą. 1905—1907 m. buržuazinės-demokratinės revoliucijos metais intensyvėjo lietuvių politinis-visuomeninis ir kultūrinis gyvenimas, gausėjo grožinės literatūros kūriniai, vystėsi literatūrinė kritika. Universalūs politinio-visuomeninio turinio periodiniai leidiniai nebepatenkino augančios literatūros poreikių. Reikėjo organizuoti literatūrinį darbą dirbančius rašytojus ir užmegzti tarp jų glaudesnius kontaktus, reikėjo rūpintis literatūros kūrinių meniškumu, ugdyti profesionalią literatūros kritiką. Tokius uždavinius galėjo įvykdyti tik specialus literatūros klausimams skirtas periodinis leidinys.

Tuo metu kilo pirmieji sumanymai pradėti leisti specialų literatūrai skirtą periodinį leidinį. Rašytojas K. Puida žurnalo „Vaivorykštė“ 1-osios knygos recenzijoje⁵ nurodė, kad specialaus literatūrinio laikraščio trūkumas buvo jaučiamas seniai, nes leidžiama lietuvių periodika negalėjo sutalpinti visos originalios literatūros. Jis pažymėjo, kad jau 1906 m., jam dirbant „Vilniaus žinių“ redakcijoje ir kasdien spausdinant feljetonus, susikaupdavo daug medžiagos, kas vertė galvoti apie atskiro literatūros laikraščio leidimą. K. Puida nurodė, kad jis buvo paėmęs koncesiją laikraščiui „Jaunoji Lietuva“ leisti. Laikraštis nepasirodė dėl įvairių kliūčių, be to, netrukus koncesija buvo perduota „Vilties“ laikraščio leidėjams⁶.

Specialaus literatūrai skirto periodinio leidinio leidimu tuo metu taip pat rūpinosi rašytojas J. Biliūnas. Pirmą kartą savo sumanymą leisti „grynai dailiosios literatūros laikraštį“ J. Biliūnas išdėstė 1905 m. Vilniuje Povilui Višinskiui. Su tuo sumanymu buvo susipažinęs ir jam pritarė J. Jablonskis. Štai ką apie tą sumanymą J. Sauliui 1906 m. gruodžio 11 d. laiške J. Biliūnas rašė: „Prasitariau apie tokios rūšies neperiodinį laikraštį, nors porą ketvertą kartų per metus išleidžiamą. Atėjo tada ir Jablonskis, kuris irgi tą pagyrė, dągi apkrikštijo tą negimusį kūdikį „Aitvaru“ ir jau prižadėjo rūpintis leidimu“⁷. Tokiam leidimui reikėjo suburti literatūros darbuotojus, ir J. Biliūnas rūpinosi lietuvių rašytojų draugijos įkūrimu⁸. 1906 m., gyvendamas Kačerginėje, J. Biliūnas rašė straipsnį „Atviras laiškas dailiosios literatūros ir kalbos mylėtojams“. Straipsnyje jis palietė literatūrinio periodinio leidinio klausimą: „Spaudą leidis, aš daug nuo lietuvių literatūros laukiau. Tikėjau, kad knygų ir laikraščių skaičius labai pasidaugins; tikėjau, kad ir dailioji literatūra mažų ma-

⁴ „Varpas“, 1892, Nr. 1, p. 13.

⁵ „Vienybė lietuvininkų“, 1913, rugsėjo 24, Nr. 39.

⁶ Ten pat.

⁷ Biliūnas J. Raštai. 2-juose t. T. 2. V., 1954, p. 484.

⁸ Ten pat.

žiausia vieną laikraštį turės savo“⁹. Minėtame laiške J. Sauliui J. Biliūnas konkretizavo savo sumanymą apie periodinį leidinį: „Vis tik, man rodos, mūsų literatai vieną darbą galėtų padaryti: išleidinėti kasmet „Kalendorių“-„Almanachą“, kaip išleidinėja tam lygius vokiečiai (Gète, Šileris) arba nors ir Puškinas; žinoma, paimti nuo jų tik pavyzdį, ne turinį, nes mes su tais ponais lygintis negalime. Pavadintume tą kalendorių „Aitvaru“ arba kaip kitaip“¹⁰. Tame pat laiške jis išdėstė ir almanacho-kalendoriaus turinį. J. Biliūnas siūlė almanachą „Aitvaras“ išleisti 1907 m.¹¹ 1907 m. vasario 26 d. laiške A. Rucevičiui jis pateikė detalią literatūros ir kritikos kalendoriaus „Aitvaras“ turinį¹²:

„1. Kalba — jos istorija, genealogija, tarmės etc.

2. Literatūros istorija — straipsniai, monografijos, rašytojų biografi- jos etc.

3. Dailiosios literatūros kritika.

4. Literatūros teorija ir estetika.

5. Lietuvių spauda — jos istorija, persekiojimai, atgijimas etc.

6. Žmonių poezija ir daila — folklor.

7. Lietuvių teatras.

8. Bibliografija“

Dėl beletristikos spausdinimo almanache-kalendoriuje pažymėta, kad nors ją gausiai spausdina visi laikraščiai, bet gali būti įveslas jos skyrius ir „Aitvare“.

Almanache J. Biliūnas buvo numatęs įvesti bibliografijos skyrių, kuris apimtų tik grožinę literatūrą. Bendradarbių ir redakcijos darbas, anot J. Biliūno, turėtų būti nemokamas, lėšas tokiam leidiniui, blogiausiu atveju tektų patiems rašytojams ir leidėjams sudėti. Rūpinosi J. Biliūnas ir kitais su almanachu susijusiais reikalais: jis svarstė bendradarbių klausimą („juk žurnalui reikalingi ne tik pinigai, bet ir prenumerata, ir literatiškų galvų pakaktinai“¹³), rūpinosi estetinė leidinio išvaizda ir iliustracijomis, informacijos apie šį leidinį paskelbimu ir kt.¹⁴

Tuo pat metu, kai J. Biliūnas svarstė almanacho „Aitvaras“ leidimą, grupė Krokuvoje gyvenusių literatūros darbuotojų (J. A. Herbačiauskas, S. Kymantaitė) paruošė literatūrinį almanachą „Gabija“ (išleista 1907 m. Krokuvoje). Leidinys buvo skirtas A. Baranausko atminimui. „Gabija“ atspindėjo dalies lietuvių buržuazijos atsiribojimą nuo 1905—1907 m. revoliucijos įvykių, nuo Lietuvoje vykusių politinių įvykių ir socialinių procesų. „Gabijs“ buvo išspausdinta estetizmo krypties rašytojų M. Gustaičio, K. Puidos, S. Kymantaitės kūrinių, įtraukti dekadentiniai mistiniai J. Herbačiausko kūriniai. Nežiūrint į vieną kitą realistinį (A. Baranausko, Jovaro ir kt.) kūrinių, „Gabija“ iš esmės buvo dekadentinės krypties leidinys, reiškęs „grynojo meno“ tendencijas lietuvių literatūroje. Jame išspausdinti kūriniai yra nutolę nuo gyvenimo tikrovės, vaidai migloti, sunkiai suprantami, abstrakčios, simbolistinės poetinės daugumos joje išspausdintų raštų meninės išraiškos priemonės¹⁵. Kai kurie realistiniai kūriniai, pvz., J. Tumo-Vaižganto „Vebronių buitį“, į almanachą „Gabi- ja“ nebuvo priimti¹⁶.

⁹ Biliūnas J. Raštai. 2-juose t. T. 1. V., 1954. p. 319.

¹⁰ Biliūnas J. Raštai. 2-juose t. T. 2, p. 484.

¹¹ Ten pat, p. 485.

¹² Ten pat, p. 490—491.

¹³ Ten pat, p. 486.

¹⁴ Ten pat, p. 486—487.

¹⁵ Lietuvių literatūros istorija. D. 2. Kapitalizmo epocha (1861—1917). V., 1958, p. 351.

¹⁶ J. Vaižganto bibliografija. I. Vilniaus Valstybinio universiteto Mokslinės bibliotekos rankraščių skyrius (toliau trumpinama — VVU MB), D 651, l. 36.

Sumanymų leisti literatūrinius almanachus ir žurnalus tuo metu būta ir daugiau. Štai „Vilniaus žiniuose“ pranešama, kad 1907 m. pirmajame pusmetyje atsirado „visa eilė rašytojų, kurie buvo ir yra sumanę leisti savo laikraščius, savo spausdinius...“¹⁷ Folkloristinį-literatūrinį leidinį „Dainava“¹⁸ 1907 m. buvo numatęs leisti Dzūkijos mylėtojų būrelis, kurio steigėjais buvo V. Krėvė-Mickevičius ir L. Gira. Periodikoje išspausdintame atsišaukime „Į tautos tarymo mylėtojus“¹⁹ jie rašė apie dzūkų tautosakos (dainų, padavimų) grožį, jų meninę ir istorinę vertę. Numatytame leisti 150—200 p. dydžio tęstiniame leidinyje buvo manoma spausdinti originalius grožinės literatūros kūrinius ir tautosakos medžiagą („literatiškieji veikalėliai, taip tos tarmės pavyzdžiai, taip ir žmonių padavimai, dainos, jų melodijos“)²⁰. Atskirų numerių dažnumas, esą, priklausys nuo materialinių aplinkybių ir medžiagos kiekio. Leidinio visuomeniniai uždaviniai — tapti „dzūkų judėjimo ašim“, įtraukti juos į aktyvų lietuvių kultūros darbą. Planuotas leidinys nepasirodė pirmiausia dėl to, kad vienas jo iniciatorių — V. Krėvė — išvyko iš Lietuvos ir negalėjo aktyviai dalyvauti, paruošiant tokį leidinį. Be to, tokiam leidiniui spausdinti trūko lėšų, ir, be abejo, didesnio bendradarbių skaičiaus.

Tuo pat metu Vilniuje leidžiamo socialdemokratų laikraščio „Žarija“ 1907 m. liepos 11 d. numeryje pasirodė G. Petkevičaitės-Bitės, J. Biliūno, P. Avižonio, J. Saulio ir A. Lelio pasirašytas atsišaukimas į pažangius spaudos darbuotojus²¹. Atsišaukimo autoriai rašė apie numatomą leisti „nepriklausomą“ periodinį mėnesinį „pirmėivės inteligentų (apšviestiesnios) visuomenės organą, skiriamą literatūros, mokslo, visuomenės ir politikos reikalams“²². Leidiniui buvo surastas leidėjas ir numatyta sukviesti būsimųjų bendradarbių pasitarimą. Atsišaukime trumpai buvo paliesta ir būsimąjo leidinio programa: numatoma nagrinėti visuomeninio gyvenimo reiškinius, mokslo ir dailės klausimus. Leidinio iniciatoriai didelės reikšmės teikė menui, pabrėžė jo visuomeninę ir kultūrinę reikšmę: „Dailė, sėmdamosi sau iš gilaus žmogaus širdies šaltinio turinį, kas kartą vis skaitesnius daro mūsų jausmus; jai skirta dorinti mūsų jausmus, praverti naujus laimės šaltinius, raminti nuvargusią žmogaus dvasią, raginti ją prie naujų, prakilnesnių darbų. Jai likti ilgainiui lemta žmonijos gyvenime „visų dienų duona“, nauja didžia šventykla, visiems prieinama, visiems atvira...“²³ Tokiam sumanymui buvo nemažai pritariančių, tačiau po 1905—1907 m. revoliucijos sustiprėjus reakcijai, laikraščio nepavyko išleisti²⁴.

Literatūrinio periodinio leidinio klausimas buvo svarstomas ir kai kuriuose Lietuvos periferijos miestuose. K. Puida nurodė, kad Šiauliuose pas V. Zubovą buvo svarstomas grynai literatūros laikraščio leidimas, tačiau sumanymas dėl įvairių kliūčių nebuvo įvykdytas²⁵.

Gyvendamas Šiauliuose, rašytojas K. Puida neatsisako minties leisti literatūros periodinį leidinį. 1911 m. laiške L. Girai iš savo tėviškės —

¹⁷ Prie mūsų rašytojų padėjimo.—„Vilniaus žinios“, 1907, rugpjūčio 30 (rugsėjo 12), Nr. 131.

¹⁸ Į tautos tarymo mylėtojus.—„Vilniaus žinios“, 1907, liepos 27 (rugpjūčio 9), Nr. 103.—Parašai: „Dzūkijos mylėtojų“ būrelio įsteigėjai V. Mickevičius, Girų Liudas.

¹⁹ Ten pat.

²⁰ „Naujoji romuva“, 1933, rugpjūčio 27, Nr. 138—139, p. 684.

²¹ Į pirmėivius plunksnos draugas atsiliepiamas.—„Žarija“, 1908, liepos 11(24), Nr. 3, p. 47.—Parašai: G. Petkevičaitė, A. Lelis, J. Saulys, J. Biliūnas, D-ras Avižonis.

²² Ten pat, p. 47.

²³ Ten pat.

²⁴ Žr. Saulys J. Laiškas į „V. Z.“ redakciją.—„Vilniaus žinios“, 1907, rugpjūčio 29 (rugsėjo 11), Nr. 130.

²⁵ „Vienybė lietuvininkų“, 1913, rugsėjo 24, Nr. 39.

Sėtijų kaimo — jis rašė: „Senai aš tą mintį auklėju suspiesti mūsų rašytojus apie kokį nors leidinį, iš kurio ilgainiui galėtų literatūros laikraštis išdygti“²⁶. Sekančiais metais K. Puidai rašė, kad jeigu Vilniuje nepasirodys literatūrinis leidinys, jis ketinąs leisti almanachą Šiauliuose²⁷. Tokiam leidiniui Šiauliuose jau buvo surastas leidėjas ir su juo iš esmės susitarta²⁸. K. Puidos sumanymas, esą, nebuvo įvykdytas dėl to, kad tuo pat metu užsienyje gyvenantieji lietuvių rašytojai nutarė leisti periodinį literatūros leidinį. Tuo reikalu rūpinosi K. Jurgelionis, K. Jasiukaitis ir kt. K. Jasiukaitis rašė K. Puidai, kad tokiame leidiniui užsienyje ir leidėją buvo suradęs²⁹.

Visi čia paminėti sumanymai rodo, kad XX a. pradžioje, sparčiai intensyvėjant lietuvių kultūriniam ir literatūriniam gyvenimui, gausėjant rašytojų, lietuviško literatūrinio periodinio leidinio leidimas darėsi būtinas ir neatidėliotinas.

Metraštinis-almanachas „Svyturys“

Realios galimybės suburti lietuvių rašytojus ir pradėti leisti specialų leidinį Vilniuje atsirado 1911 m. pradžioje. Inicijatyvą toje srityje parodė buvęs Kauno ir Seinų spaustuvių raidžių rinkėjas, vėliau „Vilties“ bendradarbis J. Rinkevičius (1887—1958). Nuo 1909 m. jis leido kalendorius ir knygas. Labai žymią jo išleidžiamų knygų dalį sudarė grožinė literatūra. J. Rinkevičius sumanė išleisti inteligentijai skirtą kalendorių, kuriame, be įprastos kalendorinės medžiagos, būtų spausdinami grožinės literatūros kūriniai. Tokia leidinio forma buvo patogi, nes kalendoriai buvo populiarūs, visuomenės reikalaujami ir dėl to komerciniu žvilgsniu leidinys apsimokėjo. Kalendoriuje išspausdinta grožinė literatūra turėjo propaguoti lietuvių rašytojų kūrinius ir įpratinti visuomenę prie periodinio literatūros leidinio.

Paruošti literatūrinį kalendorių J. Rinkevičius pavedė L. Girai. Jis pradėjo rinkti medžiagą. 1911 m. kovo 16 d. „Viltys“ pasirodė L. Giras ir J. Rinkevičiaus pasirašytas kreipimasis³⁰ į lietuvių draugijas, kuriame buvo pranešta apie ruošiamą „literatūros-visuomenės informacijų kalendorių „Svyturys““ ir prašoma draugijas suteikti duomenų apie jų įsteigimo metus, tikslą, narių skaičių, valdybą, skyrius ir kt. Laiškais L. Gira kreipėsi į daugelį žymesnių to meto rašytojų, kultūros veikėjų, publicistų: V. Krėvę, Lazdynų Pelėdą, Vydūną, M. Gustaitį, I. Seinių, G. Landsbergį, O. Pleirytę-Puidienę, K. Puidą, Jovarą, K. Jurgelionį, M. Vaitkų, Margalį, J. Mikuckį, M. Grigonį, J. Pleirį, J. Bagdonavičių, F. Bugailiškį, T. Daugirdą, A. Jaroševičių, D. Sidlauską, A. Rucevičių ir kt.

Daugumas pakviestųjų autorių sumanymą leisti kalendorių parėmė ir pridėjo atsiųsti savo raštus.

1911 m. spalio mėn. Vilniuje išėjo L. Giras redaguotas 1912 metams skirtas literatūrinis metraštinis-almanachas „Svyturys“. Leidinys pasirodė 2300 egz. tiražu. 1912 m. 4000 egz. tiražu išėjo paties J. Rinkevičiaus redaguotas 1913 metams skirtas „Svyturys“. Tas leidinys pagal paskirtį ir turinį primena J. Biliūno sumanytą kalendorių-almanachą „Aitvaras“. Greičiausiai apie J. Biliūno sumanymą L. Gira žinojo ir į jo sudarytą tokio leidinio planą atsižvelgė. „Svyturio“ redaktorius stengėsi jį pa-

²⁶ K. Puidos laiškas L. Girai [1911 m.?). Lietuvių kalbos ir literatūros instituto rankraštynas (toliau trumpinama — LKLI), F-13, 1628-66.

²⁷ K. Puidos laiškas L. Girai (1912.I.10). LKLI, F-13, 1629-61.

²⁸ „Vienybė lietuvininkų“, 1913, rugsėjo 24, Nr. 39.

²⁹ Ten pat.

³⁰ Gira L. Rinkevičius J. Į lietuvių draugijas.—„Viltis“, 1911, kovo 16 (29), Nr. 31.

versti ne tik grynai literatūrinio almanachu, bet ir savotišku kraštotyros leidiniu, kuriame atsispindėtų įvairūs Lietuvos kultūrinio ir visuomeninio gyvenimo reiškiniai, t. y. spausdinti jame „naujausias statistikos ir informacijų žinias“³¹. „Svyturys“ turėjo užpildyti labai jaučiamą „periodinės literatūros spragą“³².

Idėjinio ir politinio atžvilgiu „Svyturys“ stengėsi laikytis indiferentiškų pozicijų. L. Giros ir J. Rinkevičiaus pasirašytame įvadiniame straipsnyje „Į „Svyturio“ skaitytojus“ buvo rašoma: „... Norime, kad „Svyturys“ būtų knyga, kuri *tiktų visiems mūsų inteligentams*, taip svietiškiams, taip dvasiškiams, *be jų politikos ir kitų pažiūrų skirtumo*. Delto ir patįs stengsimės laikytis nuošaliai kokių bent politikos pažiūrų ir labiausiai žiūrėsime, kad neįžeidus kitų įsitikinimų“³³. Tokias „Svyturio“ leidėjo ir jo redaktoriaus pozicijas galima paaiškinti keliais motyvais: 1) jos atspindėjo tuo metu propaguotas redaktoriaus L. Giros „grynojo meno“ estetines pažiūras, pastangas atsiriboti nuo aktualių socialinių ir politinių klausimų; 2) leidėjas ir redaktorius, matyt, norėjo suvienyti visas to meto lietuvių literatūros pajėgas; 3) neliečiant pažiūrų klausimo, buvo galima sulaukti platesnės visuomenės paramos leidiniui. „Svyturys“ buvo išspausdinta įvairių krypčių buržuazinės ideologijos rašytojų kūrinių. Jame rasime realistinių Lazdynų Pelėdos-S. Pšibiliauskienės, M. Lastauskienės, A. Vienuolio, G. Landsbergio-Žemkalnio, Jovaro kūrinių. „Svyturys“ nemaža poetų M. Gustaičio, M. Vaitkaus, J. Mikuckio, rašytojo I. Šeinaus estetizmo krypties kūrinių, simbolistinių V. Krėvės, L. Giros ir kitų kūrinių. Dalis atsiųstų kūrinių, pvz. J. Pleirio, į „Svyturį“ nebuvo įtraukti. Metraštyje-almanache „Svyturys“ buvo išspausdinta keletas atsitiktinių grožinės literatūros vertimų. „Svyturys“ išspausdinta įvairaus žanro tautosakos kūrinių: dainos, gamtos pamėgdžiojimai, žaidimų aprašymai, mįslės, patarlės ir kita medžiaga.

Nemaža vietos „Svyturys“ užėmė publicistika. Joje buvo liečiami lietuvių liaudies teatro, meno, spaudos, pedagogikos, kooperacijos ir kiti klausimai. L. Gira buvo numatęs išspausdinti straipsnį Lietuvos archeologijos klausimais ir pasiūlė jį parašyti archeologui T. Daugirdui³⁴. Straipsnio T. Daugirdas, matyt, neparašė, ir jis „Svyturys“ nepasirodė. Nerandame „Svyturys“ T. Daugirdo straipsnio nė apie Kauno muziejų³⁵. Nebuvo išspausdintas ir paties L. Giros žadėtas parašyti straipsnis apie Stakliškių miestelį³⁶.

Nemaža vietos „Svyturys“ buvo skirta informacijai apie lietuvių visuomeninį ir kultūrinį gyvenimą: lietuvių draugijas („Mūsų draugijos“, „Draugijos“), mokyklas, artistų kuopas, šelptinus fondus, spausdinama lietuvių kultūrinio gyvenimo kronika ir kt. Tačiau „Svyturys“ beveik nėra literatūros kritikos, literatūrinio gyvenimo kronikos. Pasirodžius pirmajai „Svyturio“ knygai, rašytojas K. Puida siūlė L. Girai pasidalyti „Svyturio“ redakcija. Jis prašė perkelti jo dispozicijon visuomeninio ir kultūrinio gyvenimo skyrių. Tame skyriuje K. Puida buvo numatęs spausdinti kiekvienų metų lietuvių literatūros apžvalgą („Lietuvos raštijos metinę kritiką-kroniką“), straipsnius apie Rytų Prūsijos ir Amerikos lietuvių kultūrinį gyvenimą. K. Puida norėjo, kad „Svyturys“ spausdinama medžiaga taptų „historine medžiaga Lietuvos ir jos kolonijų kultūros istorijai“³⁷.

³¹ Metraštis-almanachas „Svyturys“ V., 1911, p. 31.

³² Ten pat.

³³ Ten pat, p. 32.

³⁴ L. Giros laiškas T. Daugirdui (1911.VII.26). VVU MB, F 538, l. 42.

³⁵ Ten pat.

³⁶ Ten pat.

³⁷ K. Puidos laiškas L. Girai (1912.II.4). LKLI, F-13, 1629-64.

K. Jurgelionis iš Amerikos laiške L. Girai³⁸ apie „Svyturį“ rašė, kad jame turėtų atsispindėti Amerikos lietuvių gyvenimas, be to, jam reikia pramonės ir prekybos skyriaus, statistikos duomenų apie Lietuvą.

Vertinga buvo „Svyturyje“ išspausdinta bibliografinė medžiaga apie lietuvių periodinius leidinius. Bibliografijos sąrašuose „Mūsų laikraščiai“ suregistuoti visi tuo metu ėję lietuviški laikraščiai ir žurnalai (jie suklasifikuoti geografiniu principu — pagal vietas). Jeigu 1912 m. „Svyturyje“ duomenys apie lietuvių periodinius leidinius buvo lakoniški, tai 1913 m. knygoje jie apibūdinti detaliai. Apie metų būvyje išleistas knygas „Svyturyje“ bibliografijos duomenys nebuvo skelbiami. Dėl to „Svyturį“ minėtame laiške kritikavo K. Jurgelionis. Jis rašė, kad tokiam almanache turi būti spausdinama „prabėgusiais metais išspausdintų knygų peržvalga“. Joje, esą, „atsispindėtų dvasiškasis metų darbas“³⁹.

„Svyturyje“ buvo išspausdinta lietuvių dailininkų — M. K. Čiurlionio, P. Rimšos, A. Žmuidzinavičiaus, P. Kalpoko — kūrinių reprodukcijos.

Spauda ir literatūriniai sluoksniai „Svyturio“ pasirodymą sutiko palankiai. Apie leidinį pasirodė informacijų ir recenzijų „Lietuvos žiniuose“, „Draugijoje“, „Viltyje“, „Vienybėje lietuvininkų“ ir kt. Nemaža atsiliepimų apie „Svyturį“ yra L. Girai rašytuose laiškuose⁴⁰. Geriau buvo įvertinta 1912 m. „Svyturio“ knyga. Tų metų „Svyturio“ literatūrinė dalis, antrašte „Naudingi skaitymai“, buvo išleista atskira knyga⁴¹.

Vertinant metraščio-almanacho „Svyturys“ kultūrinę ir literatūrinę reikšmę, reikia pažymėti, kad jo redaktoriaus ir leidėjo pastangos atsiriboti nuo aštresnių socialinių bei politinių problemų menkino leidinio visuomeninę reikšmę. „Svyturyje“ išspausdinti estetizmo ir simbolizmo krypties kūriniai pratęsė „Gabijos“ literatūrinę tradiciją ir turėjo tiesioginį ryšį su žurnalu „Vaivorykštė“. Kai kurie „Svyturio“ kritikai, pvz. K. Jurgelionis, aštriai kritikavo „Svyturyje“ išspausdintus grožinės literatūros kūrinius, pažymėjo jų pesimistinę nuotaiką, reikšmingesnių idėjų stoką: „Nieko giedraus, nieko žavinčio, nieko tvirto, drąsaus, vyriško...“⁴²

„Svyturio“ kultūrinę vertę sudaro tai, kad jis buvo pirmas specialus literatūrai skirtas periodinis leidinys. Jame savo kūrinius išspausdino keliolika lietuvių rašytojų, kurie sudarė po poros metų pradėto leisti literatūros žurnalo „Vaivorykštė“ branduolį. Leidžiant „Svyturį“ įgytas organizacines ir redakcines patyrimas buvo reikalingas, pradėjus spausdinti periodinį žurnalą „Vaivorykštė“. Informacinė ir kronikinio pobūdžio medžiaga, kai kurie publicistikos straipsniai, periodikos sąrašai ir šiuo metu neprarado vertės kaip kultūros istorijai reikšmingų duomenų šaltinis.

„Teatras“

XX a. pradžioje Lietuvoje buvo labai paplitęs saviveiklinis teatras. Daugelyje Lietuvos miestų ir kai kuriose Rusijos, Latvijos, Lenkijos miestuose veikė lietuvių dramos mėgėjų rateliai. Mėgėjų teatras buvo labai svarbus to meto lietuvių kultūrinio gyvenimo reiškinys. Didžiausią masą saviveiklinis teatras įgijo, panaikinus spaudos draudimą ir 1905—1907 m. revoliucijos poveikyje suaktyvėjus ne tik politiniam, bet ir visuomeniniam-kultūriniam lietuvių gyvenimui. Aktyvus kultūrinis gyvenimas tęsėsi iki 1914 m.— pirmojo pasaulinio karo pradžios. Mėgėjų teatro veikla susidurdavo su daugeliu sunkumų. Svarbiausias buvo repertuaro, mėgėjų teat-

³⁸ K. Jurgelionio laiškas L. Girai (1911.XII.21). LKLI, F-13, 1628-50.

³⁹ Ten pat.

⁴⁰ Jų rinkinys yra laikomas Lietuvių kalbos ir literatūros institute (F-13).

⁴¹ Naudingi skaitymai (iš „Svyturio“ 1912 metų). V., J. Rinkevičiaus leid., 1912.

⁴² K. Jurgelionio laiškas L. Girai (1911.XII.21). LKLI, F-13, 1628-50.

rui tinkamų pjesių klausimas. Trūko režisierių ir scenos meną išmanančių žmonių. Nemaža kliūčių sudarydavo cenzūros draudimas statyti vieną ar kitą kūrinį. Prie Vilniaus draugijos „Rūta“ 1909 m. buvo įkurta Dramatiškoji komisija. Tai komisijai priklausė M. Biržiška, J. Grigaitis, K. Alyta, A. Rucevičius, A. Janulaitis, A. Žmuidzinavičius, J. Strazdas, A. Vėgelė, J. Šlapelis ir M. Sleževičius. Komisija parinkdavo mėgėjų, ypač kaimo vietovių, teatrui skirtus veikalus. Organizavo vertimus, sudarydavo verstinių kūrinių sąrašą ir kt.

Siekiant patenkinti miesto ir kaimo mėgėjų teatro poreikius, išspręsti repertuaro ir kitus klausimus, buvo susirūpinta specialaus periodinio leidinio išleidimu. 1911 m. gegužės pradžioje spaudoje pasirodė pranešimai apie numatomą spausdinti leidinį „Teatras“⁴³. Kiekvienoje šio leidinio knygutėje buvo numatyta spausdinti originalius ir verstinius dramos kūrinius (dramas, komedijas, farsus). „Teatre“ spausdinamų kūrinių tematika buvo numatyta įvairi — senovės laikai ir „šių dienų gyvenimas“. Prie „Teatro“ redakcijos buvo numatyta sudaryti „artistų ir literatų kritikos komisiją“, kuri kiekvieną numatytą spausdinti kūrinį apsvarstytų. Tas funkcijas atlikti apsiėmė „Rūtos“ Dramatiškoji komisija: ji turėjo apsvarstyti ir įvertinti kiekvieną leidinyje „Teatras“ spausdinamą kūrinį⁴⁴. „Teatro“ leidėjai buvo numatę jį paversti dramaturgijos klausimų žurnalui ir spausdinti jame kritikos darbus apie dramos kūrinius, spektaklių recenzijas, pastabas apie scenos meną, scenos technikos žinių ir kt. Periodiškai leidžiamas „Teatras“ turėjęs tapti dramaturgijos reikalų organizacijos ir informacijos centru — „tarnauti lietuvių scenos mėgėjams, suteikdamas tam tikrus scenos veikalus ir įvairias teatro veikėjams reikalingąsias žinias“⁴⁵. Leidinyje buvo numatyta skirti vietas ir muzikai, kuri esanti reikalinga spektaklių rengėjams⁴⁶.

Pirmasis „Teatro“ numeris pasirodė 1911 m. rugpiučio mėn. Šio ir kitų šio leidinio numerių redaktoriais buvo „Rūtos“ draugijos Dramatiškosios komisijos narys J. Strazdas-Jaunutis, leidėjai — K. Strazdas ir A. Vėgelė. Viršelį leidiniui piešė P. Rimša. Pradžioje „Teatras“ išeidavo gana reguliariai, tačiau jau 1912 m. viduryje jo leidimas sutriko: jungtinis 10—12 — gegužės—liepos mėnesių — numeris pasirodė tik metams baigiantis. Iki 1914 m. buvo išleisti 24 „Teatro“ numeriai. Kadangi dalis numerių buvo jungtiniai, tai atskirų leidinių pasirodė 12. Daugiausia buvo išleista 1912 m.

Kiekvienoje „Teatro“ knygoje buvo išspausdinta po vieną dramos kūrinį — iš viso 12 veikalų. Originaliajai dramaturgijai leidinyje „Teatras“ atstovavo K. Puidos (1883—1945) realistinė 3 veiksmų drama „Gairės“. Joje atskleidžiami prieštaringi tėvų ir vaikų santykiai, tėvo Duobos despotizmas ir vaikų (Vincio ir Agutės) pasipriešinimas jam. Vaikai siekia šviesesnio, kultūringesnio gyvenimo. P. Mičiulio (1882—1923) 5 veiksmų dramoje „Erškėčių taku“ vaizduojamas jauno neturtingo inteligento Petro Diegelio idealizmas, jo susidūrimas su dvarininkų klasės atstovais. Dramoje smerkiami dvarininkai ir su simpatija pavaizduotas visuomenės labai dirbti pasiruošęs iš liaudies kilęs inteligentas. Šios dramos meninis lygis nedidelis. Trečiasis originalus kūrinys, išspausdintas „Teatre“, buvo K. Ralio-Vargovaičio (1885—1958) didaktinė 3 veiksmų pjesė „Kova su girtuoklybe“. Prie originaliųjų dramos kūrinių skirtina pagal lenkų rašy-

⁴³ Literatūros žinios. „Teatras“.—„Viltis“, 1911, gegužės 6(19), Nr. 51. Analo-giško turinio informacijas išspausdino „Lietuvos ūkininkas“ (1911, birželio 9(22), Nr. 23) ir kt. laikraščiai.

⁴⁴ „Teatras“, 1911, Nr. 1, rugpiūtis, p. 7.

⁴⁵ „Viltis“, 1911, gegužės 6(19), Nr. 51.

⁴⁶ „Teatras“, 1911, Nr. 1, rugpiūtis, p. 3.

tojos M. Radzevičiūtės kūrinį „Žemės dulkės“ J. Strazdo-Jaunučio parašyta 4 veiksmų ir I paveikslu pjesė „Sugrižo“.

Leidinyje „Teatras“ išspausdintų dramos kūrinių didžiąją dalį sudarė vertimai. Išskyrus M. Sleževičiaus verstą H. Heijermanso kūrinį „Du keliu“, visus kitus išvertė leidinio redaktorius J. Strazdas-Jaunutis. Verčiamus kūrinius jis „lietuvindavo“: veikėjų pavardes ir vardus keisdavo lietuviškais, taip pat pakeisdavo veiksmo vietą. Verčiami autoriai buvo parenkami be aiškesnio idėjinio arba estetinio kriterijaus. Buvo stengiamasi parinkti pagal turinį ir scenines ypatybes liaudies teatrui priinamus kūrinius. „Teatre“ išspausdinti verstiniai dramos kūriniai daugiausia lietuviškos moralės ir etikos, ypač meilės, temą. Daugiausia dramos kūrinių buvo išversta iš lenkų kalbos. Pirmasis „Teatre“ išspausdintas kūrinys buvo vilniečio lenkų rašytojo V. Gutovskio (g. 1870) 3 veiksmų pjesė „Svarkas ir milinė“. Pjesė dramos rateliai pamėgo, ir ji kelis kartus buvo vaidinta iš rankraščio. „Teatre“ buvo išspausdinta žydų kilmės lenkų rašytojo V. Feldmano (1869—1919) pjesė „Gyvenimas“. Populiariaus XIX a. antrosios pusės lenkų rašytojo M. Baluckio (1837—1901) kūrybai atstovauja komedija „Vyro ieškojimas“. Iš žymaus lenkų romanisto, poeto ir dramaturgo J. Żulavskio (1874—1915) kūrybos buvo išversta viena populiariausių jo dramų „Ijolė“ Iš Vakarų Europos dramaturgijos kūrinių „Teatre“ buvo išspausdinta žymaus olandų dramaturgo H. Heijermanso (1864—1924) dramos kūrinys „Du keliu“ Pora dramos kūrinių priklauso ukrainiečių rašytojui Togobocnui.

Kita leidinyje „Teatras“ spausdinama medžiaga buvo negausi. Pirmajame numeryje buvo išspausdintas lietuvių teatro istorijai reikšmingas straipsnis „Nuo „Rūtos“ Dramatiškos komisijos“. Prie svarbesnių kritikos straipsnių priklauso G. Landsbergio-Žemkalnio straipsnis apie L. Giros tragediją „Kerštas“ (1913, Nr. 13—15) ir L. Giros apie V. Nagornosko tragediją „Pilėniečiai“ (1913, Nr. 18—19). Atsitiktiniai ir negausūs buvo straipsniai apie scenos meną, patarimai artistams ir kt. Tik 1912 m. „Teatro“ 6 numeryje buvo išspausdinti neilgi straipsneliai „Scenos įtaisymas“ ir „Pastabos artistams“. Vos trijuose leidiniuose buvo išspausdinta K. Diržio paruošta muzikinė medžiaga — liaudies dainų ir šokių gaidos ir tekstas. Muzikinė dalis buvo skirta spektakliams pajvairinti, be to, ji galėjo būti atliekama ir koncertuose.

1912 m. „Teatro“ 10—12 numeryje (p. 176) buvo išspausdintas straipsnis „Metams baigiantis“. Jame buvo rašoma, kad sekančiais, 1913, metais bus spausdinama teatro kronika bei kitos žinios apie teatro reikalus. Tačiau ši kultūros istorijai svarbi medžiaga „Teatre“ nebuvo pradėta spausdinti. Tuo būdu periodiškai leistas „Teatras“ literatūros bei dramaturgijos žurnalas netapo: jame trūko nuolatinių kritikų, bibliografijos ir informacijos skyrių. „Teatrą“ labiau tiktų skirti prie dramos kūrinių serijinių leidinių. „Teatro“ reikšmę menkino nereguliarus jo leidimas. Jo redaktoriui J. Strazdui-Jaunučiui nepavyko suburti didesnio teatro veikėjų kolektyvo. Tai buvo sunku, neturint nė vieno profesinio lietuvių teatro, stokojant prityrusių dramaturgų, kritikų, režisierių. J. Strazdas-Jaunutis buvo beveik vienintelis ir „Teatre“ spausdinamų dramos kūrinių vertėjas. Visa tai sunkino „Teatro“ leidimą, menkino jo visuomeninę-kultūrinę ir literatūrinę vertę. Nežiūrint minėtų leidinio trūkumų, jo vertė kultūros istorijai yra didelė, nes „Teatras“ iš dalies išsprendė tuo metu labai aktualų mėgėjų teatro repertuaro klausimą. „Teatras“ buvo pirmas ilgesnį laiką ejęs specialus literatūrai skirtas periodinio pobūdžio leidinys.

Periodiškai leistas „Teatras“ netapo literatūros žurnalas, nes jam trūko būtinų žurnalui skyrių (kritikos, publicistikos, bibliografijos), be to, jis buvo skirtas specifiniams mėgėjų teatro poreikiams. Kartą per metus išleidžiamas metraštinis-almanachas „Švyturys“ taip pat negalėjo atlikti žurnalo funkcijų. Pirmasis lietuvių literatūros žurnalas buvo „Vaivorykštė“. Tokiu jį laiko bibliografija ir literatūros istorija (Zr. „Lietuvių literatūros istorija. T. 2. V., 1958, p. 299).

Išleisti „Vaivorykštę“ XX a. pradžioje Lietuvoje buvo ne tik sunkus literatūrinis uždavinys, bet ir sudėtingas organizacinis bei ekonominis klausimas. Dėl to nenuostabu, kad sumanymas leisti literatūros žurnalą ne iš karto buvo įvykdytas. Sumanymas išleisti „Vaivorykštę“, matyt, kilo 1908 ar 1909 m., nes rašytojas I. Seinius 1913 m. pradžioje laiške L. Girai pažymėjo, kad jau praėjo ar penkeri metai, kai ruošiamasi išleisti „Vaivorykštę“⁴⁷. J. Rinkevičiaus išleisto metraštinio-almanacho „Švyturys“ pasisėkimas, anot L. Giras, paskatino imtis leisti periodinį žurnalą⁴⁸. Pirmoji žinia apie „Vaivorykštę“ spaudoje pasirodė 1911 m. pabaigoje: laikraštis „Viltis“ pranešė, kad J. Rinkevičius gavo leidimą leisti lietuvišką laikraštį „Vaivorykštė“⁴⁹. Žurnalo antraštės parinkimą L. Gira aiškino taip: „Kaip vaivorykštė jungia horizontą su horizontu ir mirga, šviečia padangėje visomis pagrindinėmis spalvomis, taip ir šis žurnalas turįs jungti visus mūsų rašytojus, turįs mirgti visomis turimomis mūsų literatūros grožio ir meno spalvomis“⁵⁰. Buvo pasiūlymų žurnalą pavadinti kitais vardais, pvz., K. Puida siūlė literatūros žurnalą pavadinti simbolišku vardu — „Jaunoji Lietuva“. Kitas jo pasiūlytas žurnalo pavadinimas — „Svirlnelis“. K. Puida aiškino, kad tai būtis „rinkinys visko, kaip ūkininko svirlnyje“⁵¹. K. Puida pareiškė savo nuomonę ir dėl būsimą žurnalo turinio bei jo formos: jis siūlė žurnalo pavyzdžiu paimti rusų meno ir literatūros žurnalą „Apoloną“⁵².

1912 m. sausio pradžioje „Viltyje“⁵³ pasirodė pranešimas apie numatomą leisti „pirmąjį lietuvių grynai literatūros laikraštį „Vaivorykštę“ ir skelbiama jo prenumerata. Žurnalą buvo ketinama leisti po keturias 200 puslapių dydžio knygas per metus. Pirmąją knygą buvo numatyta išleisti 1912 m. kovo mėnesį. Žurnalo redaktoriumi paskelbtas L. Gira, leidėju — J. Rinkevičius. Redaktorius, matyt, neskubėjo leisti silpnai paruošto pirmojo žurnalo numerio. Rašytojas K. Puida, įspėdamas redaktorių L. Girą, dar 1911 m. rašė, kad, ruošiant pirmąjį žurnalo numerį, redakcija turi parodyti daug skonio ir meninės nuojautos, medžiaga turi būti taip sutvarkyta, kad jai joks recenzentas negalėtų prikišti⁵⁴. 1912 m. balandžio 18 d. J. Rinkevičiui L. Gira siūlė pradžioje išleisti vieną bandomąjį žurnalą „Vaivorykštę“ numerį reklamai ir tuo būdu paruošti prenumeratą sekantiems metams⁵⁵.

M. Vaitkus žurnalo redaktoriui siūlė kitą „Vaivorykštės“ leidimo planą: jeigu atskirai žurnalą esą sunku išleisti, tai gal „Vaivorykštę“ retkarčiais, vietoje eilinio savo numerio, išleisti žurnalas „Draugija“⁵⁶.

⁴⁷ I. Seiniaus laiškas L. Girai (1913.II.2). LKLI, F-13, 1630-142.

⁴⁸ „Naujoji romuva“, 1933, Nr. 138—139, p. 684.

⁴⁹ „Viltis“, 1911, gruodžio 21 (sausio 3), Nr. 148.

⁵⁰ „Naujoji romuva“, 1933, Nr. 138—139, p. 684.

⁵¹ K. Puidos laiškas L. Girai (1911.VI.25). LKLI, F-13, 1628-71.

⁵² K. Puidos laiškas L. Girai (1912.I.17). LKLI, F-13, 1629-62.

⁵³ „Viltis“, 1912, sausio 13(26), Nr. 6.

⁵⁴ K. Puidos laiškas L. Girai (1911.VI.25). LKLI, F-13, 1628-71.

⁵⁵ Gira L. Raštai. T. 5. V., 1963, p. 419.

⁵⁶ M. Vaitkaus laiškas L. Girai (1912.VI.12). LKLI, F-13, 1629-101.

Apie žurnalą „Vaivorykštė“ 1912 m. pabaigoje informavo metraštinis almanachas „Svyturys“. Jis pranešė, kad „Vaivorykštė“ pradėjusi eiti nuo 1912 m. rudens 200 puslapių dydžio knygomis, keturis kartus per metus⁵⁷. „Svyturys“ paskelbti duomenys yra tik iš dalies teisingi. Vilniaus Valstybinio universiteto Mokslinėje bibliotekoje ir Lietuvos TSR Mokslų akademijos Centrinėje bibliotekoje laikomi reti 1912 m. „Vaivorykštės“ žurnalo pirmosios knygos egzemplioriai. Leidinys yra 20 p. dydžio, turi viršelį ir antraštinį puslapį. Jame pažymėti tokie duomenys: „Vaivorykštė. Literatūros ir dailės laikraštis. 1912 (pilnieji metai). Pirmoji knyga“. Paskutiniame puslapyje nurodytas redaktorius (L. Gira) ir leidėjas (J. Rinkevičius).

Pirmojoje „Vaivorykštės“ knygoje buvo išspausdintas A. Vienuolio apsakymas „Beždžionės“ (p. 3—19) ir M. Gustaičio eilėraštis „Kur beplaukti?“ (p. 20). Šio leidinio pasirodymo aplinkybės buvo tokios: leidimas žurnalui spausdinti buvo gautas 1912 m. Jis galiojo tik metus, ir per tą laiką neišleistas žurnalo, leidimas būtų dingęs. Buvo bijoma prarasti teisę leisti žurnalą, ir dėl to paskubomis buvo sudarytas ir išspausdintas dviejų lankų leidinėlis „Vaivorykštė“. Savo išore ir spausdinimo technika jis buvo labai panašus į vėliau leistą žurnalą.

1912 m. „Vaivorykštės“ pirmosios knygos, matyt, buvo išspausdinta nedaug egzempliorių, ir ji plačiau nepasklido. Pažymėtina, kad J. Tumas 1913 m. recenzijoje apie „Vaivorykštės“ pirmąją knygą⁵⁸ 1912 m. leidinio neminėjo. 1912 m. „Vaivorykštėje“ išspausdintas A. Vienuolio apsakymas „Beždžionės“ buvo perspausdintas metraštyje-almanache „Svyturys“ (V., 1912), o M. Gustaičio eilėraštis „Kur beplaukti?“ pakartotinai buvo išspausdintas 1913 m. „Vaivorykštės“ žurnalo pirmojoje knygoje (p. 20—21). Tuo būdu, 1912 m. buvo išspausdintas pirmasis, nors ir nepilnas „Vaivorykštės“ numeris. Platesnių skaitytojų sluoksnių jis nepasiekė ir liko mažai žinomas. Išlikę egzemplioriai yra reikšmingi lietuvių periodikos istorijai ir bibliografai.

1913 m. „Viltys“ (kovo 20 d. numeryje) buvo išspausdintas „Vaivorykštės“ leidėjo J. Rinkevičiaus laiškas, liečiąs to žurnalo leidimą. Jame pranešama, kad jau baigiama spausdinti pirmoji „Vaivorykštės“ knyga ir žurnalas bus leidžiamas reguliariai kas trys mėnesiai. J. Rinkevičius laiške pateikė reikšmingų žinių žurnalo leidimo istorijai. Jis nurodė, kad „Vaivorykštę“ ketinta pradėti leisti 1912 m. pavasarį, tačiau numatytu laiku žurnalas negalėjęs pasirodyti. Svarbiausia priežastis, dėl kurios vos nesužlugo pati žurnalo leidimo idėja, buvo labai mažas prenumeratorių skaičius — žurnalą užsiprenumeravo vos 17 žmonių. J. Rinkevičius nurodė, kad kai kurie lietuvių veikėjai nepritarė žurnalo leidimo idėjai, manydami, kad dar esą per anksti leisti „grynai literatūros almanachą“ — jis galys žlugti, o tai „atbaidytų kito panašaus almanacho pasirodymą“⁵⁹. Nepaisant įvairių kliūčių, karštas rašytojų pritarimas paskatino J. Rinkevičių leisti žurnalą, nors jis būtų ir nuostolingas. Žurnalas buvo leidžiamas neritmingai, atskiros knygos vėluodavo ir tuo kenkė jo populiarumui, sistemingam platinimui. 1913 m., nors ir gerokai vėluodamos, išėjo visos keturios žadėtosios „Vaivorykštės“ knygos, 1914 m. — viena knyga. Kaip nurodė L. Gira⁶⁰, buvo surinkta beveik visa antroji 1914 m. knyga, tačiau ji išspausdinta nebuvo, nes leidėjas J. Rinkevičius pritrūko lėšų. Trys žur-

⁵⁷ Metraštinis almanachas „Svyturys“. V., 1912, p. 191.

⁵⁸ Tumas J. Naujas laikraštis. „Vaivorykštė“. — „Viltis“, 1913, rugpiūčio 4(17), Nr. 90.

⁵⁹ „Viltis“, 1913, kovo 20 (balandžio 2), Nr. 33.

⁶⁰ Mūsų literatūros vaivorykštei 20 metų. Pasikalbėjimas su pirmojo mūsų literatūros žurn. „Vaivorykštės“ red. Liudu Gira. — „Naujoji romuva“, 1933, Nr. 138—139, p. 686.

nalo numeriai (1913 m. kn. 2—4) išėjo su V. Bičiūno, o 1914 m. pirmoji knyga su P. Rimšos pieštu viršeliu.

Žurnalas „Vaivorykštė“ buvo leidžiamas tūkstančio egzempliorių tiražu. 1916 m. visos „Vaivorykštės“ komplektų atsargos sudegė per gaisrą J. Rinkevičiaus knygų sandėlyje. Dėl to „Vaivorykštės“ žurnalas pasidarė gana retas leidinys.

L. Gira nurodė, kad „Vaivorykštei“ turėjo įtakos almanachas „Gabi-ja“⁶¹. Be to, „Vaivorykštė“ tęsė ir toliau rutuliojo „Švyturyje“ pasireiškusias tendencijas — laikėsi „grynojo meno“ estetinių pozicijų. Programiniame straipsnyje „Naują žygį pradendant“, kreipdamasis į rašytojus, žurnalo redaktorius L. Gira rašė: „... Gaminkite mums tokių dailės veikalų, kurie duotų vien estetikos pasigėrėjimo: tik tokiems reikalams bus vietos „Vaivorykštėje““⁶². Žurnalas atsiribojo nuo pažangiosios literatūros, kaltindamas ją tautinių ir religinių jausmų užgauliojimu⁶³. Buržuazines estetizmo pozicijas žurnale atspindėjo ir „Vaivorykštėje“ spausdinami kritikos straipsniai bei recenzijos, kuriuose nagrinėjami kūriniai daugiausia buvo vertinami estetiniu atžvilgiu. Praėjus dvidešimčiai metų, žurnalo redaktorius L. Gira aiškino, kad jam „labai rūpėjo sudaryti mūsų literatūrai objektyvią, bešališką, gryną kūrybinių ir estetinių atžvilgiu kūrinius vertinančią kritiką“. „Vaivorykštės“ tikslas buvo tas, „kad poetas ar rašytojas — ne „klerikalui“ ir ne „pirmėiviui“, ne politikaną įgeidžiams, bet jau pačiam grožiui, meno estetikai tar্নautų, kad jo kūriniai būtų bendrųjų tautos idealų skelbėjai“⁶⁴.

Žurnale buvo numatyta spausdinti įvairių žanrų literatūros kūrinius, literatūros kritikos darbus. Į žurnalą buvo pakviesti žymesnieji vyresnės kartos rašytojai ir talentingesni jaunieji buržuazinės ideologijos rašytojai.

Į žurnalo redaktoriaus kreipimąsi palankiai atsiliepė ir pažadėjo bendradarbiauti daug to meto lietuvių rašytojų: Maironis, J. Tumas-Vaižgantas, V. Krėvė, K. Vanagėlis-Sakalauskas, Satrijos Ragana, G. Landsbergis, K. Jurgelionis, V. Mykolaitis-Putinas, I. Šeinius-Jurkūnas, M. Gustaitis, M. Vaitkus, O. Pleirytė-Puidienė, K. Puida, A. Lastas ir kt.⁶⁵. Kai kurie literatūros darbuotojai patarė išplėsti „Vaivorykštės“ bendradarbių skaičių. Štai O. Pleirytė-Vaidilutė siūlė⁶⁶ į žurnalą pakviesti poetą J. Baltušaitį, S. Kymantaitę-Ciurlionienę, K. Vairą-Račkauską, J. Savicką-Rimošių, J. Pleirį, poetę P. Baltrušaitytę-Vergę. K. Puida atvirktičiai — siūlė žurnale spausdinti tik jau pasižymėjusių rašytojų kūrinius ir atsakyti menkesnių, pvz., J. Mikuckio („Ką randate poetinio, dailiško Mikuckio galūnių suderinimuose? jei bent, ir tai retai, skambia eilutę, be dailės atspindžio“), I. Šeinius („kelios apyskaitės, be stiliaus ir su barbarizmais dar nereiškia dailės“), neigiamai vertino J. Čerkeso-Aro Besparnio ir kitų kūrybą. K. Puida labai vertino M. Gustaičio poeziją ir patarė jį būtinai pakviesti į žurnalą „Vaivorykštė“⁶⁷.

Poezijos kūrinius „Vaivorykštėje“ spausdino daugumas žymesnių to meto poetų: Maironis, K. Binkis, M. Gustaitis, K. Jurgelionis, F. Kirša, A. Lastas, V. Mykolaitis-Putinas, B. Sruoga, M. Vaitkus. Be to, po vieną kitą eilėraščių išspausdino mažiau reikšmingi poetai: J. Mikuckis, M. Seižys-Dagilėlis, A. Šmulktys-Paparonis, J. Stanikūnas-Zemės Dulké ir Visuomenio slapyvardė pasirašęs autorius. Poezijos vertimų pateikė L. Gi-

⁶¹ „Naujoji romuva“, 1933, rugpiūčio 27, Nr. 138—139, p. 685.

⁶² „Vaivorykštė“, 1913, kn. 1, p. 205.

⁶³ Ten pat.

⁶⁴ „Naujoji romuva“, 1933, Nr. 138—139, p. 685.

⁶⁵ Zr. L. Girai 1912—1913 m. rašytus laiškus, laikomus LKLI rankraštyne (F-13).

⁶⁶ O. Pleirytės-Vaidilutės laiškas L. Girai (1912.I.19). LKLI, F-13, 1629-59.

⁶⁷ K. Puidos laiškas L. Girai (1911.VI.25). LKLI, F-13, 1628-71.

ra⁶⁸ (ištrauką iš „Kalevalos“), B. Sruoga (M. Gorkio („Dainą apie narūną“), K. Jurgelionis (ištrauką iš H. Longfelo „Hiavatos giesmės“), M. Gustaitis ir A. Šmulčytis-Paparonis — iš A. Mickevičiaus kūrybos. Proza atstovavo J. Tumas-Vaižgantas, V. Krėvė, A. Vienuolis, I. Seinius, L. Gira. Po vieną kitą kūrinių išspausdino F. Kirša, B. Sruoga, P. Penkaitis, M. Sveikauskaitė, A. Rucevičius (atsiminimai). Tuo būdu, „Vaivorykštėje“ savo kūrinius spausdino apie 15 to meto žymesnių rašytojų, vienas kitas atsitiktinis, žymesnio pėdsako literatūroje nepalikęs autorių. Žurnalo bendradarbių tarpe nėra Zemaitės, G. Petkevičaitės-Bitės, Lazdynų Pelėdos, Satrijos Raganos, S. Kymantaitės-Čiurlionienės, J. Janonio, O. Pleirytės-Vaidilutės, K. Puidos, Jovaro, K. Jasiukaitis, K. Vanagėlio-Sakalausko ir kt. Tokį ribotą „Vaivorykštės“ bendradarbių skaičių galima paaiškinti įvairiomis priežastimis. Žurnale bendradarbiauti, matyt, nebuvo kviečiami aiškiai realistinės krypties rašytojai, kai kurie rašytojai, matyt, nebuvo pakviesti dėl pažangių idėjų pozicijų, visuomeninės-socialinės kūrinių tematikos. Kaip rodo išlikę L. Girai rašyti laišakai, maty, kurie rašytojai (Satrijos Ragana, O. Pleirytė-Vaidilutė, K. Puida) sutiko bendradarbiauti „Vaivorykštėje“, tačiau nenorėjo savo kūrinių spausdinti be honoraro. Tuo tarpu „Vaivorykštė“ autoriams honoraro nemokėjo⁶⁹. Atrodo, kad kai kurie to meto rašytojai (S. Kymantaitė-Čiurlionienė, J. Herbačiauskas) į „Vaivorykštę“ nebuvo pakviesti dėl subjektyvių redaktoriaus motyvų.

Nemaža vietos žurnale „Vaivorykštė“ užėmė lietuvių tautosaka. 1913 m. „Vaivorykštės“ pirmojoje—trečiojoje knygoje ir 1914 m. pirmoje knygoje buvo išspausdintos 43 liaudies dainos. Daugiausia buvo spausdinamos džiukų liaudies dainos. Atrodo, kad „Vaivorykštei“ liaudies dainos buvo parenkamos iš didesnių rinkinelių, labiau atsižvelgiant į jų meninę vertę. Tik 1913 m. antrojoje knygoje išspausdintų dainų ciklas „Senovės džiukų karol dainos“ sudarytos tematinio principu. Liaudies dainos papildė žurnalo poezijos medžiagą, kreipė rašytojų ir skaitytojų dėmesį į liaudies kūrybą. Tautosaka paplėtė ir pajavirino žurnalo profilį, parodė liaudies kūrybą kaip neatsiejamą lietuvių literatūrinio gyvenimo reiškinį. Dėl išspausdintų liaudies dainų žurnalas „Vaivorykštė“ yra reikšmingas lietuvių folkloristikos istorijoje.

Žymią vietą žurnale „Vaivorykštė“ turėjo užimti literatūros kritikos straipsniai ir knygų recenzijos⁷⁰. Žurnalo redaktorius L. Gira buvo numatęs daug vietos skirti kitų tautų literatūrų apžvalgoms, informacijoms apie svarbiausius jų pasiekimus ir vystymosi tendencijas. 1912 m. pradžioje⁷¹ L. Gira paskelbė pavardes autorių, pakviestų „Vaivorykštei“ rašyti apie kitų tautų literatūras. Sąrašė nurodyta, kad apie rusų literatūrą rašyti pakviestas Maskvoje gyvenęs „rusų poetas“ J. Baltrušaitis, apie lenkų literatūrą — dr. Pr. Augustaitis ir K. Vanagėlis-Sakalauskas iš Varšuvos, apie latvių literatūrą — O. Pleirytė-Puidienė, vokiečių — J. Šaulys iš Austrijos, anglų ir amerikiečių — laikraščio „Lietuva“ redaktorius, poetas K. Jurgelionis, italų — rašytojas K. Jasiukaitis, prancūzų — J. Gabrys iš Paryžiaus. Žurnale bendradarbiauti buvo numatyta kviešti ir kai kuriuos užsienio mokslininkus bei literatus. L. Gira skelbė, kad apie

⁶⁸ Originalių poezijos kūrinių L. Gira sąmoningai nespausdino — nenorėjo būti kaltinamas išnaudojantis žurnalą savo kūrybai populiarinti (žr. K. Puidos laišką L. Girai (1912.1.21). LKLI, F-13, 1629-63).

⁶⁹ L. Gira pasakojo, kad jokių honorarų niekas iš „Vaivorykštės“ leidėjų neėmė ir nė nereikalavo (žr. „Naujoji romuva“, 1933, Nr. 138—139, p. 686). Iš tikrųjų, kaip rodo redaktoriui rašyti laišakai, kai kurie rašytojai (O. Pleirytė-Vaidilutė, Satrijos Ragana ir kt.) honoraro klausimą svarstė.

⁷⁰ „Viltis“, 1912, sausio 13(26), Nr. 6; „Naujoji romuva“, 1933, Nr. 138—139, p. 685.

⁷¹ „Aušra“, 1912, vasario 16, Nr. 4, p. 3 (virš.).

prancūzų literatūrą taip pat pakviestas rašyti prof. Z. Žuberas (J. Joubert) iš Paryžiaus, apie suomių ir švedų literatūras — prof. A. R. Niemis ir rašytoja M. Talvio iš Helsinkio, apie olandų ir danų literatūras — prof. R. Moilenas (Meulen) iš Leideno, slovākų ir čekų — A. Srba iš Moravijos, bulgarų ir kitų pietų slavų — bulgarų kalbininkas ir etnologas dr. A. Doričas iš Leipcigo. Toks planas buvo nerealus ir pretenzingas, ypač neturint materialinių lėšų žurnalui reguliariai leisti ir honorarams mokėti. Išspausdintas bendradarbių sąrašas, matyti, buvo fiktyvinis ir skirtas leidinio reklamai. Nedaug turime duomenų apie tai, kas iš pamirėtų asmenų iš tikrųjų buvo pakviestas bendradarbiauti „Vaivorykštėje“. Parašyti apie anglų tuometinę literatūrą buvo pakviestas K. Jurgelionis⁷², tačiau jis atsakė studijuojąs anglų klasikų ir siūlė „Vaivorykštėje“ retkarčiais spausdinti „geresnius svetimųjų poetų gabalėlius, kad tuo būdu gyvai su tais poetomis susipažinus“. Iš O. Pleirytės-Vaidilutės laiško L. Girai žinome, kad jai buvo siūloma pirmajai „Vaivorykštės“ knygai parašyti straipsnį „Dabartinis latvių literatūros stovis“⁷³, kuriame būtų apibūdintos žymesnės srovės, rašytojų grupės ir kt. O. Pleirytė-Vaidilutė sutiko parašyti straipsnį „Latvių literatūros plėtojimas ir augimas“, tik prašė užmokėti honorarą⁷⁴.

Rašytojas K. Puida laiškuose L. Girai išdėstė savo pažiūras į „Vaivorykštės“ kritikos skyrių, recenzijas, kultūrinę kroniką. Šiai medžiagai, anot K. Puidos, žurnale turėjo būti skiriama daugiausia vietos: „Pirmon galvon dedu kritiką jau išėjusių raštų ir charakteristiką ligšiolaiškinės literatūros ir literatūros teorijos. Žymi vieta turi būti pavesta dailės kronikai ne vien Lietuvoje, bet Prūsijoje ir Amerikoje ir net didesnių lietuvių centrų, kaip Ryga, Liepojus, Maskva, Peterburgas, Odesa, Varšuva, Berlynas ir t. t.“⁷⁵ Grožinei literatūrai jis siūlė žurnale skirti tik trečiaeilę reikšmę. Tuo klausimu tarp L. Giros ir K. Puidos išsivystė diskusija (žr. toliau spausdinamus K. Puidos laiškus).

K. Puida išdėstė savo nuomonę ir dėl „Vaivorykštėje“ spausdintųjų recenzijų: jis siūlė recenzuoti tik tas knygas, kuriose liečiama Lietuva⁷⁶. K. Puida prašė jam pavesti „Vaivorykštės“ kronikos skyrių⁷⁷, kuriame buvo numatęs spausdinti naujų lietuvių literatūros leidinių apžvalgas, žinias apie meno ir kultūros įvykius.

Pasirodžius žurnalo pirmajai knygai, buvo pareikšta minčių dėl „Vaivorykštės“ literatūros mokslo, kritikos bei kronikos skyrių. Poetas M. Vaitkus rašė: „...Permažas buvo joje mokslo skyrius; reikėtų pasigaminti daugiau straipsnių iš šitų sričių: literatūros istorijos, kritikos, literatūros teorijos, aištetikos“⁷⁸. Amerikos lietuvių veikėjas J. O. Sirvydas pageidavo daugiau visuomeninio gyvenimo ir ypač draugijų veiklos kronikos, nes be kronikos šiandieninei žurnalistikai, esą, nebegalima apsieiti⁷⁹.

Kritikos ir publicistikos skyriai žurnale „Vaivorykštė“ buvo nedideli ir mažai reikšmingi. Svarbesnis jame išspausdintas darbas buvo M. Gustaičio studija apie A. Mickevičiaus kūrybą. Epizodiškai jis lieti A. Puškino kūrybą. Apie tėvynės meilės temą Maironio lyrikoje rašė E. Draugelis, M. Vaitkaus eilėraščius nagrinėjo L. Gira. Kalbos klausimus lieti I. Šeinius, teatro ir dailės — V. Bičiūnas ir I. Šeinius. „Vaivorykštėje“ buvo išspausdinta 14 recenzijų. Daugiausia buvo recenzuojamos lietuvių

⁷² K. Jurgelionio laiškas L. Girai (1912.II.16). LKLI, F-13, 1629-26.

⁷³ O. Pleirytės-Puidienės laiškas L. Girai (1912.II.3). LKLI, F-13, 1629-58.

⁷⁴ Ten pat.

⁷⁵ K. Puidos laiškas L. Girai (1912.I.17). LKLI, F-13, 1629-62.

⁷⁶ K. Puidos laiškas L. Girai (1912.II.23). LKLI, F-13, 1629-67.

⁷⁷ K. Puidos laiškas L. Girai (1912.II.13). LKLI, F-13, 1629-66.

⁷⁸ M. Vaitkaus laiškas L. Girai (1913.V.24). LKLI, F-13, 1629-180.

⁷⁹ J. O. Sirvydo laiškas L. Girai (1913). LKLI, F-13, 1630-152.

rašytojų (J. Tumo, V. Krėvės, L. Giros, Jovaro, K. Puidos, M. Vaitkaus, M. Grigonio ir kt.) grožinės literatūros knygos. Be to, buvo išspausdinta recenzija apie iš rusų kalbos išverstą V. Korolenkos knygą „Miškas ūžia“ ir A. Jaroševičiaus meno leidinį „Lietuvių kryžiai“. Daugiausia knygų recenzavo pseudonimais (E. Radzikausko, L. G.) pasirašinėjęs L. Gira (10), tris recenzijas parašė V. Bičiūnas ir vieną — G. Landsbergis. Numatytos kitų tautų literatūros apžvalgos, atskirų vietų lietuvių literatūrinė ir kultūrinė kronika visai nebuvo spausdinama. Nerandama žurnale nė vienos daug rašyti žadėjusio K. Puidos recenzijos. Tiesa, jis buvo atsiuntęs recenziją apie M. Vaitkaus poezijos knygą, bet ją vėliau atsiėmė⁸⁰. Jis buvo numatęs „Vaivorykštei“ parašyti straipsnį apie stilistiką⁸¹, mokslinį straipsnį „Lietuvių tipai lenkų raštijoje“⁸², straipsnių apie lietuvių dramą bei jos sroves⁸³. Žadėjo parašyti recenziją apie S. Minclovo knygą „Lietuvos miškuose“⁸⁴, sistemingai siuntinėti Šiaulių kultūrinės kronikos medžiagą⁸⁵, duomenis apie Amerikos lietuvių literatūrinį gyvenimą⁸⁶.

Suburti gausensio literatūros kritikų būrio „Vaivorykštei“ nepavyko pirmiausia dėl sunkios materialinės būklės. Negaudama prašomo honoraro, rašytoja O. Pleirytė-Vaidilutė nesutiko rašyti latvių literatūros apžvalgų. K. Puidos darbai „Vaivorykštėje“ nepasirodė greičiausiai dėl tų pačių priežasčių ir, gal būt, dėl skirtingų pažiūrų į atskirus literatūros reiškinius, dėl perdaug griežto kai kurių kūrinių vertinimo. Pavyzdžiui, M. Vaitkaus kūrybą jis laikė silpna, o autorių vadino „kantičkinium“ poetu. Nuo Lietuvos literatūrinio gyvenimo K. Puidą atitraukė ir tai, kad 1912 m. jis buvo priverstas mesti mokytojo darbą Šiauliuose ir išsikelti į Celiabinską.

Buvo ir daugiau nerealizuotų sumanymų. L. Gira siūlė J. Tumui parašyti recenziją apie V. Krėvės „Šarūną“⁸⁷, tačiau šis atsisakė⁸⁸. I. Seinius buvo žadėjęs parašyti „Vaivorykštei“ straipsnį „Gamtos siela“⁸⁹. Nepasirodė „Vaivorykštėje“ žadėtoji L. Giros studija apie J. Baltrušaitį⁹⁰.

Nors ir su trūkumais, nereguliariai išleidžiamas žurnalas „Vaivorykštė“ buvo vienas svarbiausių to meto lietuvių literatūrinio gyvenimo reiškinų. Jis sukėlė nemažą atgarsį ir buvo populiarus. Informaciją apie atskirų žurnalo knygų pasirodymą bei jų recenzijas spausdino to meto lietuvių periodinė spauda („Lietuvos žinios“, „Viltis“, „Vienybė lietuvininkų“, „Draugija“, „Ateitis“)⁹¹. Platesnes „Vaivorykštės“ žurnalo recenzijas išspausdino J. Tumas, A. Jakštas ir K. Puida. Apie pirmąją žurnalo knygą entuziastingą laišką iš Maskvos parašė I. Seinius⁹². Žurnalą mielai pirkto Maskvos studentai ir inteligentai⁹³. Jo pasirodymą sveikino ir teigiamai apie jį atsiliepė kai kurie kiti to meto literatūros ir kultūros veikėjai (J. O. Širvydas, M. Vaitkus ir kt.).

Žurnalo „Vaivorykštė“ reikšmė lietuvių literatūros istorijoje yra didelė. L. Gira pažymėjo, kad „Vaivorykštė“ pradėjo naują pomaironinį

⁸⁰ K. Puidos laiškas L. Girai (1912.V.20). LKLI, F-13, 1629-69.

⁸¹ K. Puidos laiškas L. Girai (1912.IX.20). LKLI, F-13, 1629-73.

⁸² K. Puidos laiškas L. Girai (1912.I.21). LKLI, F-13, 1629-63.

⁸³ K. Puidos laiškas L. Girai (1912.I.21). LKLI, F-13, 1629-63.

⁸⁴ K. Puidos laiškas L. Girai (1912.II.13). LKLI, F-13, 1629-66.

⁸⁵ K. Puidos laiškas L. Girai (1912.I.17). LKLI, F-13, 1629-62.

⁸⁶ Ten pat.

⁸⁷ L. Giros laiškas J. Tumui (1912.I.12). VVU MB, D 948, 1. 2.

⁸⁸ J. Tumo laiškas L. Girai (1913.IV.7). LKLI, F-13, 1630-143.

⁸⁹ I. Seiniaus laiškas J. Rinkevičiui (1913.IV.7). LKLI, F-13, 1630-143.

⁹⁰ M. Vaitkaus laiškas L. Girai (1913.VI.16). LKLI, F-13, 1630-181.

⁹¹ Zr. A. Markelio ir V. Zuko „Žurnalo „Vaivorykštė“ bibliografiją“.

⁹² I. Seiniaus laiškas J. Rinkevičiui (1913.IV.7). LKLI, F-13, 1630-143.

⁹³ Ten pat.

lietuvių literatūros etapą⁹⁴. „Vaivorykštė“ buvo pirmas literatūros žurnalas, subūręs žymiausius to meto lietuvių rašytojus. Jame buvo išspausdinta nemaža Maironio, J. Tumo, V. Krėvės, talentingų jaunųjų rašytojų (A. Vienuolio, V. Mykolaičio-Putino, B. Sruogos, K. Binkio, I. Seiniaus) kūrinių. „Vaivorykštės“ bendradarbiai atstovavo įvairioms literatūros kryptims (realizmui, romantizmui, impresionizmui). Žurnalas, nagrinėdamas meniškumo ir formos klausimus, padėjo kelti lietuvių literatūros meninį lygį.

1913—1915 m. literatūriniai almanachai

XX a. antrojo dešimtmečio pradžios lietuvių literatūrinio gyvenimo intensyvėjimą atspindi ir literatūrinių leidinių vaizdą papildo keletas to meto almanachų: Vilniuje išleisti leidiniai „Sniegams tirpstant“, „Nauju taku“ ir „Pirmasai baras“ bei Petrograde išleistas almanachas „Aušrinės keliais“. Išskyrus „Pirmąjį barą“, tai buvo jaunųjų rašytojų kūrinių leidiniai. Pagal idėines pozicijas ir menines koncepcijas šie leidiniai skirtingi. Peržvelgsime kiekvieną almanachą atskirai.

1913 m. Vilniuje pasirodė 15 p. dydžio Vilniaus jaunimo grožinės literatūros rinkinėlis „Sniegams tirpstant“. (Iliustravo V. Bičiūnas.) Jame buvo išspausdinta keletas K. Binkio eilėraščių („Pavasaris“, „Žiemos melodija“, „Aras“, „Kai tamsa žaliuojančią žemę apsiaus“), M. Sveikauskaitės-Pušaitės prozos kūrinių „Žydi ievos“ ir „Žiemos nakčia“. Leidinyje buvo išspausdinta keletas kitų pradedančiųjų poetų — Pr. Indriūno-Pr. Bangos, J. Ramanausko-Nelaičio Aido, J. Pronskaus (o gal V. Sabaliausko?)-Ainio — kūrinių. Leidinys „Sniegams tirpstant“ didesnės literatūrinės reikšmės neturėjo, nes, išskyrus K. Binkio eilėraščius, jame buvo išspausdinti silpni meniniu atžvilgiu kūriniai. „Sniegams tirpstant“ yra reikšmingas, tiriant K. Binkio kūrybą, be to, jis įdomus kaip to meto Vilniaus jaunimo kūrybos rinkinys. Almanachą buvo manoma leisti ir vėliau. Duomenų apie šį sumanymą pateikė V. Bičiūno laiškas L. Girai. Laiške apie tą leidinį rašoma: „Norim išleisti naują jaunuomenės almanachą, bet jau ne „šiukšles“ spausdinsim ir manom kviesti jaunuosius — jau žinomus — rašytojus; nežinome, kaip galutinai nutarsim ir kada almanachą leisim — ar dar šiemet, ar lauksim pavasario“⁹⁵. Tuo būdu, jaunimo almanacho leidėjai rūpinosi jame spausdintųjų kūrinių menine verte. Cituotoji laiško ištrauka leidžia manyti, kad almanachas turėjęs virsti visos Lietuvos jaunimo literatūrinių leidinių.

1914 m. birželio mėn. Vilniuje pasirodė almanachas „Nauju taku“ — „vienadienis jaunuomenės raštas“ Jis išleistas Siaulių gimnazijos pažangių moksleivių surinktomis lėšomis⁹⁶. Leidinį „Nauju taku“ redagavo poetas J. Janonis. (Apie tai atsiminimuose pasakojo S. Brašiškis, tą patį rašė R. Šarmaitis.)⁹⁷ Vienkartinis leidinys „Nauju taku“ ilgainiui turėjo virsti periodiniu marksistinės krypties visuomeniniu-politiniu ir literatūros žurnalu. Leidinio įžanginiame straipsnyje „Nauju taku“ buvo liečiamas tolesnis šio leidinio spausdinimas: „Šiam rinkiniui padirbėjo nedidelė jaunuomenės kuopelė, vyresniųjų draugų paremta. Tikimės tolesniam darbui sutrauksią daugiau jėgų, sulauksią tobulesnio darbo“⁹⁸. Prasidėjęs pirmasis pasaulinis karas neleido šio sumanymo įvykdyti.

Leidinys „Nauju taku“ buvo skiriamas moksleiviams ir kaimo jaunimui. Iš praeties rašytojų kūrinių jame buvo išspausdintas V. Kudirkos

⁹⁴ „Naujoji romuva“, 1933, Nr. 138—139, p. 685.

⁹⁵ V. Bičiūno laiškas L. Girai (1913.VII.23). LKLI, F-13, 1630-5.

⁹⁶ „Tiesa“, 1951, balandžio 5.

⁹⁷ Ten pat.

⁹⁸ Nauju taku. V., 1914, p. 2.

eileraštis „Labora (Dirbkie)“. To meto poezijai atstovavo A. Lasto-Adomo Juodojo eileraščiai („Aš trokštu tyliai sau pakilti“, „Nusidėjėle“, „Šviesi viltis“), B. Sruogos-Barito Kaunio eileraščiai („Prie langelio“, „Pajutus“, „Kur beplaukti“, jo versti M. Konopnickos ir Vlasovo kūriniai), J. Janonio-Vaidilos Ainio „Kalvis“, „Du likimu“, „Ateities mūza“, „Tegu sidabruoja šaltoji rasa...“, „Gatvės merginos meilė“, V. Biržiškos-Smutkelio eileraštis „Mergužėle, neverk...“ Į leidinį įtrauktas J. Janonio prozos kūrinys „Tautos šulas“, pasirašytas Kukučio slapyvardžiu, ir V. Putvinskio prozos kūrinėliai. Literatūros kritikos ir publicistikos straipsnius išspausdino V. Mickevičius-Kapsukas („Iš Jono Biliūno biografijos“), kriptonimu „SD“ pasirašęs M. Biržiška („Apie jaunuomenės laikraščius“ ir kt.). Almanachas „Nauju taku“ davė pradžią proletarinės lietuvių literatūros periodikai.

1915 m. Petrograde pasirodęs almanachas „Aušrinės keliais“ buvo Rusijos miestuose studijuojančio liberalinio jaunimo leidinys. Poezijos kūrinius „Aušrinės keliuose“ išspausdino B. Sruoga-Baritas Kaunis (du eileraščiai iš ciklo „Ilgėjimas“, „Vakarop“, „Liūdėjimas“, V. Briusovo eileraščio vertimas „Uolose“), A. Lastas-Adomas Juodasai („Mano anksčiau aušrelei užgesus“, „Visą gyvenimo trumpą kelionę“), J. Papečkys-J. Rainis („Karo laukuos“), S. Naginskas („O... kad galėčiau aš laisvas pabūti“ ir „Miške ašarėlės“) ir kt. Prozos kūrinius išspausdino P. Galunė-Visuomis („Raudonoji rožė“), V. Vilkaitis-V. Vilks, A. Iešmanta ir kt. Publicistikos skyriuje išspausdintas A. Suginto straipsnis „Vincas Kudirka — publicistas“, P. Klimo „Vyresniųjų Lietuvos inteligentų sąmonė ir taktas“, L. Juozaičio sociologinio pobūdžio straipsnis „Karo kilmė“, J. Sepečio „Modernizmas“, kuriame nušviečiami katalikų bažnyčios santykiai su naujais gyvenimo reiškiniais.

Almanacho „Aušrinės keliais“ literatūrinė vertė ir jos reikšmė lietuvių literatūros istorijoje nėra didelė. Išskyrus B. Sruogą ir A. Lastą, kiti almanacho dalyviai nieko vertingesnio nesukūrė ir žymesnio pėdsako literatūros istorijoje nepaliko.

Vienas stambiausių ir reikšmingiausių iki 1917 m. lietuvių literatūrinių almanachų buvo 1915 m. Vilniuje pasirodęs „Pirmasai baras“. Šis leidinys tęsė „Vaivorykštės“ literatūrinės tradicijas. Jame savo kūrinius spausdino daugiausia buvę „Vaivorykštės“ bendradarbiai (V. Krėvė, B. Sruoga, K. Binkis, I. Šeinius, A. Lastas ir kt.). „Pirmasai baras“ buvo ryškus estetizmo krypties leidinys lietuvių literatūroje. Realistinės krypties jame buvo išspausdinta vos keletas kūrinių (V. Krėvės apsakymas „Skerdžius“, Z. Gėlės ir K. Binkio eileraščiai). Didžiąją leidinio dalį sudarė simbolistinė ir impresionistinė maniera parašyti A. Lasto, B. Sruogos, I. Šeinius, S. Kymantaitės-Ciurlionienės, V. Bičiūno kūriniai. „Pirmajame bare“ išspausdinta nemaža vertimų: rusų poetų simbolistų K. Balmonto ir A. Bloko, lenkų rašytojo A. Niemojevskio, indų rašytojo R. Tagorės, vokiečių reakcinio filosofo ir rašytojo F. Ničės kūrinii vertimai. Tų pačių estetizmo pozicijų laikomasi ir „Pirmajame bare“ išspausdintuose literatūrinės kritikos darbuose. Toks yra I. Šeinius straipsnis apie K. Donelaičio kūrybą, B. Sruogos — apie I. Šeinius apysaką „Kuprelis“. „Pirmasai baras“ toliau vystė estetizmo ir dekadentizmo tendencijas lietuvių literatūroje⁹⁹.

Lietuvių literatūrinių kalendorių, almanachų ir žurnalų leidimas parodo atskirus lietuvių literatūros pakilimo, kūrybinio darbo pagyvėjimo etapus. Literatūrinio gyvenimo intensyvėjimą iki spaudos uždraudimo parodo L. Ivinskio kalendoriai-metskaitliai. Pirmasis almanachas „Muži-

⁹⁹ Plačiau žr. Lietuvių literatūros istorija. T. 2, p. 351—352.

kėlis“ ir „Aušros“ kalendoriai“ buvo susiję su žurnalu „Aušra“ ir jos literatūrinėmis tendencijomis. Specialaus literatūrinio periodinio leidinio klausimas pasidarė opus, panaikinus spaudos draudimą. Didelis literatūrinio gyvenimo intensyvėjimas pastebimas 1911—1915 m. Per trumpą laiką pasirodė du tęstiniai leidiniai, žurnalas „Vaivorykštė“ ir keletas almanachų atskleidė pagrindines to meto rašytojų visuomenines pozicijas ir estetines koncepcijas. Aktyviausi buvo estetizmo, „menas menui“ krypties rašytojai. Iš esmės tų pozicijų laikėsi „Svyturys“, „Vaivorykštė“ ir „Pirmasai baras“. Tuo pat metu konsolidavosi realistišės demokratinės krypties literatūra. Leidinys „Nauju taku“ rodė tolesnę lietuvių proletarinės literatūros raidą. Kita vertus, nė vienas to meto leidinys nebuvo vientisas pagal rašytojų ideologiją, estetines pažiūras, rašymo manierą ir stilių. „Vaivorykštėje“ ir almanachuose greta simbolistinių ir impresionistinių kūrinių buvo spausdinami realistiniai kūriniai. Kai kurie rašytojai (B. Sruoga, A. Lastas) dalyvavo beveik visuose to meto almanachuose ir žurnaluose. 1911—1915 m. leidiniai atspindi tuo metu vykusią literatūros diferenciaciją pagal idėjinius ir estetinius principus, tačiau tas procesas dar buvo lėtas ir mažai reglamentuotas.

ПЕРВЫЕ ЛИТОВСКИЕ ЛИТЕРАТУРНЫЕ АЛЬМАНАХИ И ЖУРНАЛЫ

В. ЖУКАС

Резюме

Издание литовских литературных календарей, журналов и альманахов отражает отдельные этапы подъема в истории литовской литературы, оживления творческой работы.

Первые литературные альманахи в Литве появились в первой половине XIX в. на польском языке („Znicz“, „Biruta“, „Linksmine“ и др.). В них были опубликованы произведения художественной литературы на литовские темы, переводы народных песен, статьи по вопросам литературы и истории Литвы.

Функции литовских литературных альманахов в XIX в. выполняли календари. В этом отношении особое значение имел календарь Л. Ивинскиса (с 1846 г. по 1878 г. вышел 21 выпуск). В нем были напечатаны художественные произведения Д. Пошки, С. Валюнаса, А. Страздаса, А. Баранаускаса, К. Праняускайте, Л. Ивинскиса и других, произведения литовского фольклора и другие материалы. Календари показывают рост литературной жизни до запрета литовской печати (1864 г.).

В 1884—1886 гг. издавался «Календарь «Аушры». В нем опубликованы произведения А. Виштылиса, И. Зауэрвейна, П. Арминаса-Трупинелиса, А. Фромаса-Гужутиса и других. Первым литовским альманахом считается изданный М. Янкусом в 1885 г. в Рагайняй (Восточная Пруссия) сборник произведений литовских писателей «Мужикелис» («Мужичок»). В несколько дополненном виде в нем повторено содержание «Календаря «Аушры» за 1884 г. Оба издания были связаны с журналом „Aušra“ («Заря») и его литературными тенденциями (течение романтизма).

Вопрос о создании специального литературного периодического издания стал особенно острым после отмены запрета печати. В 1907 г. в Кракове под редакцией И. А. Гербачаускаса появился альманах декадентского направления „Gabija“ («Очаг»), отразивший тенденции «чистого искусства» в литовской литературе.

Большим оживлением литературной жизни отмечены 1911—1915 гг. В это время (1911 и 1912 гг.) вышли в свет две книги литературного календаря-альманаха „Svyturys“ («Маяк»), продолжающееся издание „Teatras“ («Театр»; в 1911—1914 гг. вышли 12 выпусков), первый крупный литературный журнал „Vaivorykštė“ («Радуга») под редакцией Л. Гиры (в 1912—1914 гг. вышло 6 книг), литературные альманахи „Sniegams tirpstant“ («Когда тает снег», 1913 г., молодежный), „Nauju taku“ («По новой тропе», 1914 г., прогрессивных писателей), „Aušrinės kelias“ («По пути Аушрине»¹, 1915 г., в Петрограде, издание либерально настроенной учащейся молодежи), „Pirmasai baras“ («Первая полоса», 1915 г., в Вильнюсе).

Указанные литературные альманахи и журналы отражают основные общественные позиции и эстетические концепции литовских писателей того времени. Наибольшую активность проявляли писатели, связанные с направлением эстетизма, «искусство для искусства». В основном этих позиций придерживались альманах-календарь „Svyturys“, журнал „Vaivorykštė“, альманах „Pirmasai baras“. Издание „Nauju taku“ показывало дальнейшее развитие реалистической демократической и пролетарской литературы. С другой стороны, ни одно издание того времени не было единым по идеологической направленности, по эстетическим концепциям, по манере и стилю творчества. В журнале „Vaivorykštė“ и в альманахах наряду с символистскими и импрессионистскими публиковались реалистические произведения. Некоторые писатели (Б. Сруога, Ластас) принимали участие почти во всех альманахах и журналах той поры. Издания 1911—1915 гг. показывают происходившую в литовской литературе идейную и эстетическую дифференциацию, однако этот процесс был медленным и недостаточно отчетливым.

К статье приложены: 1) архивные материалы, относящиеся к журналу „Vaivorykštė“ (письма редактора журнала Л. Гиры и писателей И. Тумаса, О. Плейрите-Вайдилуте, К. Пуйды, И. Шейнюса); 2) несколько писем редактора альманаха-календаря „Svyturys“ Л. Гиры; 3) указатель содержания 1-ой и 2-ой книг альманаха „Svyturys“; 4) список выпусков серии „Teatras“; 5) библиография журнала „Vaivorykštė“ (составлена совместно с А. Маркялисом).

Priedai

Archyvinė medžiaga apie „Vaivorykštę“

Archyvinės medžiagos apie žurnalą „Vaivorykštė“ išliko nedaug. Įvairių bibliotekų rankraštynuose yra tik atskiri su „Vaivorykšte“ susiję rankraščiai. Kiek daugiau išliko redaktoriui rašytų laiškų. Lietuvos TSR Mokslų akademijos Centrinės mokslinės bibliotekos rankraščių skyriuje (F 96, LGR-117, l. 1—10) yra poeto A. Lasto-Adomo Juodojo žurnalui „Vaivorykštė“ atsiųstų eilėraščių rankraščiai: „Širdužei“ (rašytas 1913 m.), „Likimui“ (įrašas rankraštyje: „Netinka“), „Beviltis“ (rašytas Tuloje 1913 m.), „Gęstanti kibirkštėlė“ (įrašas: „Netinka“), „Audra“ (parašytas 1913 m. liepos mėn.), „Dingo“ (parašytas 1913 m. rugpjūčio mėn.), „Štebuklingą meilės viltį“ (parašytas 1914 m. sausio 24), „Pavasaris“, „Sutemų giesmė“. Dalis tuose rankraščiuose esančių eilėraščių „Vaivorykštėje“ nebuvo išspausdinti dėl neaukšto jų meninio lygio.

Tame pat rankraštyne (F 96—171) yra klerikalinio poeto A. Smulkščio-Paparonio dviejų dalių eilėraštis „Tik saldžiajam sapne“ (parašytas

¹ „Aušrinė“ («Утренняя звезда») — либеральный молодежный журнал (1910—1914).

1911 m. rugpiūčio 5 d.). Rankraštyje L. Giros ranka įrašyta pastaba, kad eilėraštis geras, bet cenzūra nepraleisianti. Vėlesnių metų pastaboje nurodyta, kad eilėraštis buvo atsiųstas „Vaivorykštei“, bet dėl cenzūros nebuvo išspausdintas.

Toje pačioje bibliotekoje (F 96, LGR-4, l. 36—77) yra „Vaivorykštėje“ išspausdintų L. Giros kūrinių, straipsnių ir recenzijų nuorašai. Juos 1919 m. nurašė J. Strazdas, gal būt, kokiam nors leidiniui. Nuorašuose yra šie L. Giros kūrinių: „Disonansai. Vakaro giesmė“, „Rudenėlio nakties daina“, „Kaip ir pasaka“, „Literatūros pašnekos“, „Dėl mūsų dainų“ Nurašytos taip pat recenzijos apie knygas „Sniegams tirpstant“, J. Tumo „Ten gera, kur mūsų nėra“, Vargovaikio „Kova su girtuoklyste“, Vinco Krėvės „Dainavos senų žmonių padavimai“, A. Jaroševičiaus „Lietuvių kryžiai“, straipsniai „Šaugokime savo korespondenciją“ ir „Šviesiojo džiaugsmo poetas“ (apie M. Vaitkų).

Dalis „Vaivorykštę“ liečiančios archyvinės medžiagos yra išspausdinta. Apie šį žurnalą yra vertingų duomenų jo redaktoriaus L. Giros laiškuose rašytojams (žr. Gira L. Raštai. T. 5. V., 1963, p. 418—427). Poeto Maironio laišakai „Vaivorykštės“ redaktoriui L. Girai buvo išspausdinti laikraštyje „Literatūros naujienos“ (1937, Nr. 6, p. 4).

Keliolika „Vaivorykštę“ liečiančių laiškų yra bibliotekų rankraštynuose. Vilniaus Valstybinio universiteto Mokslinės bibliotekos rankraščių skyriuje yra keli 1912—1913 m. L. Giros laišakai J. Tumui-Vaižgantui, kuriuose liečiamas „Vaivorykštės“ leidimas (D 948). Vertingos medžiagos „Vaivorykštės“ istorijai yra Lietuvių kalbos ir literatūros instituto rankraštyno L. Giros fonde (F-13). Tai daugiausia lietuvių rašytojų bei kultūros veikėjų rašyti laišakai žurnalo redaktoriui L. Girai. Rinkinyje yra penki Maironio laišakai (spausdinti), V. Krėvės laiškas (1912.IX.21), G. Landsbergio-Zemkalnio laiškas (1912.XII.12), du J. Tumo (1912.I.12 ir II.22), O. Pleirytės-Puidienės (1912.I.19), du K. Jurgelio (1912.II.16 ir 1913.VI.13), dešimt „Vaivorykštę“ liečiančių I. Seiniaus laiškų (rašyti 1913.I.27—XII.18), pluoštas K. Puidos (1912.II.12—IX.20), pora A. Lasto laiškų, susijusių su jo eilėraščių spausdinimu (1913.X.10 ir XII.16), keletas Šatrijos Raganos laiškų (1912.II.7(20), 1913.XI.9), nemaža M. Gustaičio laiškų (1912.XI.6(19)—1914.IV.19), susijusių su jo eilėraščių, vertimų ir straipsnių spausdinimu, taisyumu ir kt. Rinkinyje yra septyni M. Vaitkaus (1912.I.22—1913.VI.16), po vieną kitą F. Kiršos (1913.IV.25 ir IX.14), V. Mykolaičio-Putino (1913.VII.19), K. Vanagėlio-Sakalausko (1912.III.8(21), V. Bičiūno (1913.VI.15, VII.23, VIII.23, IX.10), M. Seižio-Dagilėlio (1912.XII.27), A. Smulkščio-Paparonio (1913.V.14), J. Zikaro (1912.IX.18), J. Pleirio (1912), J. O. Širvydo (1913) ir kt. Laiškai duoda vertingų duomenų ne tik žurnalo „Vaivorykštė“, bet ir lietuvių literatūros bei kultūros istorijai. Žemiau spausdinama keletas Vilniaus Valstybinio universiteto bibliotekos ir Lietuvių kalbos ir literatūros instituto rankraštynuose laikomų su „Vaivorykštės“ žurnalu susijusių laiškų.

L. Giros laišakai J. Tumui

Mielasai kunige Juozai!

Iš „Vilties“ apskelbimų¹, tur-būt, jau girdėjote, kad Vilniuje žada eiti mano redaguojamas grynai literatūros žurnalas „Vaivorykštė“ (keturius sykius per metus, knygomis po 200 pusl.); pirmoji knyga turi išeiti kovo mėnesį². Kviečiu bendradarbiauti visus žymesnius mūsų rašytojus, taip senesnius, taip jaunesnius. Neatsisakykit taip-pat nors retkarčiais šį-tą „Vaivorykštei“ duoti, nes *be Vaižganto* nepilnas bus

Lietuvos dailininkų vainikas. Galėsime dėti ir ilgesnius veikalus. Aš atsimenu, kad Tamsta kalbėjai turįs daug *atsiminimų* jaunystės laikų, dagi, rodos, rodei man ovą sąsiuvinį. Vaje, kaip tat tiktų „Vaivorykštei“ Norėčiau tai tiesiog pačion pirmojon knygon indėti³. Jei nesudorota, niekis — atsiųskit, jei laiko neturite, kaip nors rasim kur pradžia, kur galas. Taip-pat, manau, būtų gerai padėti pirmojon knygon „*Šarūno*“ *kritiką*⁴; „Vaivorykštėj“ būtų gal geriau, nei „Viltyje“, nes „Viltis“ pati spaudinosi „Šarūną“, tai pačiai girti jį „не товось“; na, ir „Vaivorykštėje“ ilgiau akis sutiktų tokią kritiką, taigi „Vilties“ leidimui būtų didesnė reklama. Taigi laukiu ir vieno ir kito.

Tuo tarpu negaišinu laiko, nes ir pats nedaug jo teturiu. Laukdamas prielankaus atsakymo pasilieku svaikas, ko ir Tamstai veliju. Mano Bronė⁵ vis nedagalioja. Vytautukas⁶ sveikas. Daugiau naujienų jokių.

Liudas Gira

12/I.1912. Vilnius

VVU MB, D 948, l. 2—2a.

23/X.12

Mylimasai Kunige Juozai!

Gerbačiauskui⁷ nurašiau antrą kartą. Ar atsiųs jis, ar ne — o aš labai norėčiau indėt ką nors Vaižganto pirmojon „Vaivorykštės“ knygon. Taigi prašyčiau nepatingėti suieškoti tuos savo jaunystės įspūdžius (taip, rodos), apie kuriuos kitkart kalbėjome, ir atsiųsti. Būsiu širdingai dėkingas. Pirmoji knyga turės daugiau kaip 200 pusl., taigi vietos bus: galėsiu padėt visą ciklą.

Laukiu. Sveikina mano Bronė.

Tamstos Liudas Gira

Ten pat, l. 3.

12/XI.12

Gerbiamasai Kunige Juozai!

Dar kartą atsivožiju (atleisk už barbarizmą!) sudrumst Jo ramybę. Bulgarai bombarduoja Cataldži⁸, o aš Laižuvą⁹ savo laiškais. Matai, toks dalykas: pradedame spauzdinti „Vaivorykštę“ Eilių prisiuntė visi Lietuvos parnaso dievukai ir dievaičiai (Maironis, Gustaitis, Vaitkus ir kiti), хоть обавляй, bet prozos nė šnypšt. Taigi prašau labai atsiųsti savo vaizdelius. Jie priduos daug gyvumo ir bus tikra literatūros naujiena, nes jau Vaižganto mūsų visuomenė seniai nebeskaitė nieko nauja. Taigi laukiu. Mano ir tamstos Bronės siunčia labų dienų.

Liudas Gira

Ten pat, l. 4.

6/V 1913. Vilnius

Mylimasai Kunige Juozai!

Visų pirma siunčiu visos širdies užuojautą dėl mirties Tamstos a.a. giminių¹⁰, kurią, kaip sužinojau iš p-lės Bronės, taip labai atjautėt. Pastiprinimo žodžių, manau, nereikia man čia rašyt: esu tikras, jog Tomas-Vaižgantas mokės ir didžiausiam skausmui ir pats, be kieno nors nurodymų, surasti savyje tvenkinį, jog tasai asmeninis sopulys neatsilieps Jo visuomeniniame darbe. Antra, bijodamas, kad svetimu gyvenimu gyvenančios šeimos (kiekvieno beveik žmogaus gyvenimas yra juk *sveitimas* kitam, nors ir draugui) įsiveržimas į Tamstos namus šiuo metu

nejnešty nemalonaus akordo, norėčiau dar patirti, sužinoti atvirą Kunigo Juozo nuomonę—žodi, ar Tamstai patogu bus dabar, kad aš su savo šeimynėle, kaip kitkart tarėmės, atvažiuočiau Laižuvon birželio mėnesiui, kokioms trims savaitėms paviešėti. Mat, aš imu urliopą nuo birželio 1 dienos ir norėčiau jau iš tikrųjų sužinot, kaip man tuo urliopu pasi-naudojus, kur važiuoti.

Taigi prašyčiau, nesivaržant, pranešti man, jei norėtumėt gal-būt dabar pabūti ramybėje-vienumoje, tai tuomet aš pasieškoti turėsiu kur kitur pavasaroti. Žinoma, prašyčiau parašyti man kaip galima greičiau. Smagu man būtų pažinti Žemaičius, bet tik tuomet man tai būtų tikrai smagu, jei žinočiau, kad kitam tuo nedarau nesmagumo kokio ar su-varžymo.

Tiek tuo reikalu.

Dabar, ar gavai, Kunige Juozai, iš Rinkevičiaus „Vaivorykštę“. Įsa-kiau jam įsiųsti Tamstai, kaipo būsimajam bendradarbiui, nes tikiuosi, jog jei ne antrai, tai bent trečiai knygai šį-tą gausiu iš Vaižganto. Tuos atminimus iš Jaunystos laikų, kuriuos kitkart sakėte turį ir kuriuos buk tai Kymantaitė nubrokijusi¹¹ ar kas — man jie kaip tik tiktų, nes Tamstos stiliaus gyvumu aš visuomet gėrėjaus, ypač gi keliais dalykėliais, kurie, kaip man sakėte, buvę fragmentai iš to cikliaus Jaunystos atminimų. No-rėčiau jų būtinai gauti. Neperrašinėkit, tik atsiųskit ir gana. Perrašyti jau aš pats perrašysiu. Antroji knyga išeis liepos pradžioj, jau šią savaitę pradėsime tur-būt, spauzdinti. Pradžiai jau gavau Maironies „Mū-sų vargų“¹² tąsą ir dar šį-tą. Nežinau kaip toliau, bet šiais metais „Vai-vorykštę“ ištesėsime išleisti visas 4 knygas.

Tuo tarpu — ligi atsakymo — pasilikame laukdami. Mano Bronė sveikina ir siunčia daugelį labų dienų.

Viso geriausio Tamstos

Liudas Gira

Ten pat, l. 6—6a.

14/V. 1913. Vilnius

Mylimasai Kunige Juozai!

Labai ačiū už laiškėlj. Atvažiuosime. Tapetus jei permainsite, kaip rašote, tai bus visai sulig higienos taisyklių. Antai prieš mane Vilniaus anti-džiovininkų ligos lapelis-atsišaukimas, kaip apsisaugoti nuo džiovos. Ten, tarp kitko pasakyta: «Квартира, в которой жил чахоточный, должна быть *дезинфицирована*, выбелена, выкрашена и *оклеена новыми обоями*; ковры, матрацы, постель, белье и одежда чахоточных должна быть также дезинфицированы». Lovų, rodos, turite keletą, tat galėsite, tur-būt, parinkti kitų, ant kurių a.a. Kazys negulėjo; tikiuos, rasis taip-pat ir jo nenugulėto patalo. Tokiuo būdu bus išlaikyti visi atsargumai, o tokiomis sąlygomis be abejo nėra jokio pavojaus užsikrėsti. Dezinfek-ciją, manau, galėsite lengvai padaryti — aptieka Laižuvoj juk yra, tai ir bus tenai kokių nors rūgščių-skjystimų kambariams apšlakstyti.

Atvažiuosime ar 31/V ar 1/VI. Kokią dieną tikrai — ir kuriuo metu — parašysiu kiek vėliau.

Gaila, kad nebegalėjau pamatyti pražyusių sodų, bet manau, užteks dar ir mums grožybių. Birželį — pats žalumas. Baisiai indomu pamatyti Žemaičius ir Pakuršį¹³, nes niekuomet ten nesu dar buvęs, manau, bus man tai naudinga daugeliu žvilgsniu.

Nejaugi taip prazilai, Kunigas Juozai, kad lyginat save su obelimi. Bene perdedat?

Beje, ar gavai Kunigas Juozai „Vaivorykštę“? Aš įsakiau Rinkevičiui¹⁴ išsiųsti, kaip būsimajam bendradarbiui (tikiu, kad būsite juo). Jei gavote ir perskaitėt, gal „Vilčiai“ šiokią-tokią recenziją¹⁵ apie ją parašytumėt, o tai mūsų galvočiams literatūra tiek rūpi, kiek pernykštis sniegas ir niekas nė krust, tai nemoka, tai negali, tai laiko neturi. Kokia ji išėjo — pirmoji knyga — betgi vis dėlto tai *pirmasai* grynai literatūros lietuvių žurnalas. Nejaugi kokia ten Mašioti¹⁶ knygelytė vaikams turėtų didesnį svarbumą ir žymę mūsų visuomenėj, nei „Vaivorykštė“?! O apie tokias knygelytes „Viltis“ net įžengiamuosius (!) straipsnius rašo ir dėda, tai — manau — ir „Vaiv[orykštė]“ šiokio-tokio paminėjimo užsitar nauja.

Beje, patyriau, kaip tai didelis gali būt subjektivizmas kritikoje. Antai Dambrauskas „Draugijoje“¹⁷ Krėvės „Pratjekabuddha“ išpeikė, kai po prasčiausį, netikiausį, nuobodžiausį dalyką, o M. Vaitkus¹⁸ (žmogus vis dėlto poetas, atjaučias dailę) štai kaip, rašydamas į mane, atsiliepė apie tą veikalą (rašau jo nuomonę žodis žodinė): „Toks dalykas, kaip „Pratjekabuddha“, galėtų patilpti geriausiame Europos almanache“. Na, ir sakyk po šito apie kritiką ir kritikus! Koks nuomonių skirtumas gali pasitaikyt.

Tuo tarpu sudieu. Siunčiu žmonos linkėjimus kuogeriausios kloties. Pasilieku Tamstos

Liudas Gira

Ten pat, l. 7—7a.

[1913.VII.19]¹⁹

Mylimasai Kun. Juozai!

Nuorašus šiandien išsiunčiau. Už perrašinėjimą užmokėjau išviso 2 rubliu, po 10 kap. nuo lapelio. Popiera (3 knygos) kaštavo 2.85 kap., jų išsiuntimas 45 kap. Iš viso tat 5.30 kap.

Milukui²⁰ parašiau. Lauksime, ar atsakys ir atsiųs reikiamąjį nuorašą. Ką daryt su „Vebronių buičia“?²¹ Reiktų kaip nors išgauti, gaila, jeigu žūtų. Kam gi manai perleisti savo raštų leidimą?²² „Vilties“ vardu tariau aciū už feljetonus ir straipsnius²³. Visi sako: Tumas atgijo! Valio! Sveikina žmona ir Vytukas.

Liudas Gira

P-lei Bronei²⁴ labų dienų. Taip pat pp. Stašiams²⁵ ir p. Tautvaišai. Ten pat, l. 10.

Vilnius, 30/VII.1913

Mielasai Kun. Juozai!

Konvertus jau gavai, taigi jau žinai, kad jų vos tik 260. Pajėda pirkto ir sankrovoje jį apgavo, davė už 300. Kiek užmokėjo — tikrai nė neklasiau. Užrašysime tai „Vilties“ sąskaiton Tamstos skolon, atskaičius tuos 60-tį kapeikų, kurie nuo anų 6 rub. atliko. Rodos išspauzdino visai taip. „Vebronių buitį“ perskaičiau ir be komplementų pasakysiu. Tai yra visų geriausias, kol kas, mūsų literatūroje satyros dalykas. Man baisiai patiko ir aš jį žinoma „Vaivorykštėn“ padėsiu²⁶.— Trukstančius dalykus pasirūpysiu surasti ir duoti perrašyti, nors tai sunku.

Sveikinu su nutarimu leisti dienraštį²⁷. Bronė ir aš sveikiname Kun. Juozą ir visus.

Liudas

Ten pat, l. 11.

Mylimasai Kunige Juozai!

„Saltiny“²⁸ nieko panašaus neradome visai, nors p-lė Masiulytė, kuri perrašinėjo anuos dalykėlius, net du kartu išsvartė 1906—7—8 metų kompektus. Matyt, neindėjo. Argi tikrai žinai, kad tilpo? „Dirvos—Žinyno“²⁹ gi komplėtai yra tik ligi 1904 metų, tolimesnių visai nėra, taip sakė knygyno skruzdėlė M. Biržiška³⁰. Reikalaujamąsias knygas (kurių prašei per Kubilių)³¹ išgavau ir daviau Kubiliui išsiųsti, gal jau gavai? Nors ir aš kaž-kodel netikiu Miluku, betgi parašysiu ir del tų dalykėlių. Tų pataisymų Noreika³² (kuris dabar prižiūri laikraščio) buvo jau ketinęs nedėti, bet man priminus, kaip jau matei, tur-būt, indėjo. Daugiau; rodos, nebuvo? Na, viso laba. Beje, ačiū už „Vaivorykštės“ paminėjimą. Bronė ir Vytukas sveikina.

Gerbiantis Liudas Gira

P-lei Bronėi linkėjimai.

Ten pat, l. 12.

J. Tumo laišškai L. Girai³³

28.I.12, Laižuvoje

Mielasis Liudai!

Ačiū už gerą manymą apie Vaižgantą. Aš bent kiek kitaip apie jį manau. Į Tavo laikraštėlį jįsai duos kai ką, bet dabar taip yra užimtas savo agitacija prieš Ameriką³⁴, kad nieko negalės sutaisyti. Apie „Sarūną“ neparrašys³⁵. Tu sau ir man gerai padarytumei, pareikalavęs iš Gerbačiausio mano satyros: „Iš Vebronių buities“³⁶. Kam ji turi žūti, nors ir menka? Aš nenoriu tam pasiutėliui rašyti.

Tavo Juozas

Sveikink savo Bronę ir Vytuką.

LKLI, F-13, 1629—94.

22.II.12, Laižuvoje

Mielasis! „Aušroje“³⁷ mačiau Tavo paskelbtą „Vaivorykštės“ N 1 turinį, kur indėta ir manoji satyra „Iš Vebronių buities“. Nejaugi Tu ją būtumei jau iš Kriokuvo gavęs? Jei dar neesi gavęs, tai kam skelbi? Juk gali jos ir negauti. Žinai, koks netvarkis yra p. Gerbačiauskis. Jeigu būtumei jau gavęs ar kuomet nors gausi, tai vis delto aš norėčiau ją perrašyti, nes ji parašyta prieš daugelį metų, tai dabar gal jau kaipą ir pataisčiau.

Tavo kg. Juozas

[Atviruko paraštėje]:

Surask, susimildamas, „Vilties“ N [142], kur buvo mano straipsnis apie Laižuvos girtybę (feljetone) ir atsiųsk.

LKLI, F-13, 1629—95.

O. Pleirytės-Vaidilutės laiškas L. Girai

Sauliai 19/I 912

Gerbiamasai!

Laišką gavau³⁸ — žinoma neatsisakysiu kiek įstengdama prisidėti prie „Vaivorykštės“ (veto — jei tik jį stengsies išties daboti ir auklėti savo uždavinį). Žinoma daugiausei dailiaja literatūra, nės tai mano dirva. Bet ir latvių liter. skyrių vesti apsiimčiau³⁹ — tiktai ne tokiomis sąlygo-

mis, kurias Tamsta siulai. Suprask — gi Tamsta — turiu vadinasi nuolat be paliovos pirkti latvių liter. veikalus triūsti — skaityti atsidėjus ir už tą viską po 2 kap. nuo eilutės. Jei bučia nors pasiturinti — bet dabar kuomet žmogus turi skaityties su skatiku, kad tik būtų kas esti — imk čia dabar ir eikvokies žmogus dėl „Vaivorykštės“ — dudki ponuli — „nie-ma więcej głupich“⁴⁰ — gana jau tai tėvynei (atsiprašau — skaityk per didįjį T.) to visko — akmenų nuo jos dirvų negriausi. — Taigi vadinasi — jei už tą skyrių apsiimate mokėti man po 4 k. eilutė minimum — tai imu — jei ne negaliu.

Ir turėtumėte stengties mokėti kiek galima geriau, jei norite turėti geriausius mūsų darbus. Kitaip turėsite vistik silpnesniusius raštus. Paimkime turiu dabar iš dailės atžvilgio tikrai gražią apysaką — bet joje visa mano viltis ant saujos grašių, kurių taip nuolat stoka. Noriu, nenoriu o turiu parduoti tam kas daugiau duoda. Ir taip bus turbūt su nevienu iš mūsų.

Toliau ar-gi Čiurlionienės⁴¹ nekvieste Tamsta?.. Beto reiktų ir jaunesnius mūsų beletristus pritraukti — duokime Jurgį Rimošių (studen. Savickas)⁴², jo nedaug dar pasirodė, bet gražiai rašo. Toliau aš nelabai tikėti noriu Roemero⁴³ kritikai — jis rašyti nemoka, o, taki sobie przy-padkowy literat z Bożej łaski⁴⁴.. Rusų literatūrą vargu ar kas išsemin-tinai pažįsta — abelnai literat. skyriaus neapribosį specialistais — atsi-ras gera recenzija nors ir iš netyčių ir bus. Kazys⁴⁵ neblogai rusų liter. pažįsta ir jis gal prisidės.

Ot dar ką — jog geriausiu skandinavų literatūros žinovu yra gar-susis rusų poeta Baltrušaitis⁴⁶ — jis pradeda artinties prie lietuvių — įstojo į Maskvos liet. draugiją — kalba liet. neblogai ir buk tai prasita-ręs — norįs pradėti liet. rašyti. Sužinok Tamsta jo adresą per stud. mask-viečius ir pakviesk.

Žinote dar daug dailės įneštu savo poezija Karolis Vaira [s]-Račkaus-kis⁴⁷ — taip gražiai moka rašyti. Na neužmiršk ir Pleirio⁴⁸ — nekviestas neprisidės (durna bestija) ir jis moka dailiai parašyti. Dar žinai (be-galinis maišas esama tų poetų — literatų) — peržiurėk „Aušrinėje“⁴⁹ po pseudon. Vergė⁵⁰ eilės — labai gražios — yra tai Pr. Mašiotos sesers duk-tė — pas jį ir gyvena Rygoje — mažą ją pažinojau, bet pavardės nežinau, gali Tamsta iš Jono Mašiotos patirti. . .

Na jau užteks turbūt to labo.

Ziurėk p. Gira — versk ir rašyk man tuojaus tas eiles⁵¹ — jei ligi kitos savaitės nesulauksiu kreipsiuosi su „žaloba“ į Tamstos žmoną ir. . . tuomet nerugok vyruti. . .

Viso labo

O. Pleirytė-Puidienė

LKLI, F-13, 1629—59.

K. Puidos laišakai L. Girai

Šėtįjai [1911 m.]

Gerbiasamai! Širdingai ačiū už „Žaliąją Pievelę“⁵². Leidinys iš visų atžvilgių puikus. Sėdžiu ir vartau; trumpesni dalykai gražūs — ypač „Ar girdėjai“ — stačiai šedeveras mūsų lyrikos. Bet apie turinį šiuo kartu ne-kalbėsiu — specialiame straipsnyje „vozdam dolžnuju pochvalu i chulu“.

Ką dėl literatinio almanacho — tai visoms keturioms! Senai aš tą mintį auklėju suspiesti mūsų rašytojus apie kokį nors leidinį, iš kurio ilgainiui galėtų literatūros laikraštis išdygti. Bučia patsai tą darbą pradėjęs, bet Jasiukaitis⁵³ su Herbačiauskiu mane sutrukdė. Pirmasis tarėsi su Jurgelioniu⁵⁴ tą darbą pradėsiąs, antrasis ėmė keikti Čiurlionienę ir

gązdinti mane pragaro baimybėmis — taip ir nusivilko visas sumanymas. Mano akyse stovi knyga iš visų atžvilgių aistetikai atsakoma: dailus popieris, aiški, daili spauda vinjetėmis iš tautinių motyvų iliustruota pritaikinamai prie kiekvieno veikalėlio, turinio įvairumas — poezija, beletristika, drama, komedija, dailioji kritika, raštinjos bei literatūrinio gyvenimo kronika. Nežinau kaip Jūs tą dalyką sugalvojote — pasisakau ką manęs, o ir Jūs netylėkite.

Šiuo metu nieko tokiam almanachui tinkamo neturiu, bet turiu pradėjęs trumpesnį dalykėlį „Prašvaistė“ — dar nežinau — gali apyilgon apysakėlėn išaugti. Bus tai sujungimas nepaprastas — didžiausio žiaurumo su tokio pat žmoniškumu — pavogiau siužetą iš tikro atsitikimo mano tėvų namuose. Jei leisite almanachą, tai neduosiu tos apysakaitės „Vilčiai“, nors pažadėjau.

Aš šiuo tarpu tinginiauju ir nieko nedirbu, noriu kiek atsilsėti. Po apysakos „Saulėi tekant“ „Dr[augijoje]“⁵⁵ spauzdinamos noriu atsikvėpti, kad imties išnaujo vieno didelio darbo — 2—3 storų tomų apysakos, kuri užims porą metų darbo, žinoma, su intervalais. Medžiagos daugybę turiu, by tik laiko užtektinai būtų ir jėgų tam darbui tinkamai užbaigti. Beje, kuo kvepia, jei skaitėte, mano „Saulėi tekant“ — man rodos truputį česnaku neša, ką?

Spaudžiu stipriai Jūsų draugišką delną

K. Puida

LKLI, F-13, 1628-66.

S [i]auliai
17.I.912

Gerbiamasai!

Ačiū už laiškėlį.

Ką dėl mano pastarojo laiško, tai padariau tai mano žmonos patariamai, na... teisybę sakant ir... šiek-tiek mudviejų prietikių pamokytas. Bet tuščia to, daug geriau jaučiuosi dabar, kuomet žinau, jog mano 8 metų svajonė⁵⁶ pagaliaus įvyksta! Kas ją vykina, tai man nesvarbu — rūpi tiktai man priduoti tam naujai gemančiam žygiui tai, kas per tiek metų sugalvota, kas sumanyta ir kas iš svetimų laikraščių priirta.

Pirmon galvon dedu kritiką jau išėjusių raštų ir charakteristiką mūsų ligšiolinės literatūros ir literatūros teorijos. Žymi vieta turi būti pavesta dailės kronikai ne vien Lietuvoje, bet Prūsijoje ir Amerikoje ir net didesnių lietuvių centrų kaip Ryga, Liepojus, Maskva, Peterburgas, Odesa, Varšava, Berlynas ir t. t. Visos vietos ir visi atsitikimai, kur tik dailės gyvenimas apsireiškia ir mūsų gyveniman tuo ar kitu būdu veikia — turi būti laikraštyje apšviečiama. Ne vien literatūra, bet drama (scena), muzika, daina, menas (tapymas, skulptūra) — visa tai turi atsivaizdinti, kaip veidrodyje, tame laikraštyje. O jau trečią vietą tegali užimti poezija ir beletristika su drama.

Jei draugas norėtų geriau susipažinti su mano mintim, patarčiau pažiūrėti vieną—kitą rusų žurnalo „Apolon“⁵⁷ numerį. Tasai žurnalas iš technikos atžvilgio bei formos — paskutinis tame dalyke kultūros žodis. Ypač karštai rekomenduoju jo formatą. Čia tai jau išties yra kuo salė papuošti! Viršus — arba varsuotas klišė artistišškai atliktas, arba rimtai — rūsti išveizda su nedidelių raidžių užrašu „Vaivorykštė“, metų skaitliu ir žurnalo numeriu — ir viskas, jokio bruožo daugiau. Jei negautumėte Vilniuje to laikraščio, tai galiu atsiųsti kokį numerį pasižiūrėti.

Ką dėl mano sandarbininkavimo, tai aš visomis keturiomis, juo labiau, kad gemant' mano „заветной мечте“⁵⁸, skaitičiau nedovanotina

nuoskauda sau ir tam, kurs manęs pirman numerin neįleistų. Kai iš laiško supratau, tai pas jus principaliai nutarta mokėti honorarai ir, pasakyti, teisingai pasielgta. Bet turiu draugą pabarti dar už „Sviturį“⁵⁹. Kai man teko sužinoti, mokėjote honoraro po 3 ir 4 kap. eilei. Kodėl man mokėjote tik 2? Ar todėl, kad aš nesidėrėjau, tik gerų norų vedinas skubiai atsiliepiau Jūsų laišką ir pasiūniau Jums nieku neblogoesnį ir nemažiau svaresnį straipsnį už kitus sandarbininkus? — Neteisiu ir išvadų nedarau — palieku pačiam draugui nusverti to atsitikimo bei prietikių etiką.

„Vaivorykštė“ turės gerą bei platų pasisekimą — tai neužginamas faktas, bet reikia vidujiniu turiniu prisidėti prie jos dar platesnio pasisekimo, kad už dviejų trijų metų turėtume savo mėnesinį laikraštį. Už 2 kap. eilutės nerašysiu ir neduosiu. Reikalaunu honoraro maximum, kurį įstengsite mokėti. Kodėl tai darau, draugas gerai supranti — jei neimti — tai nieko, o jei imti — tai kaip reikiant.

Ar turite jau ką pirmajin numerin? Jei turite, tai ką ir ko trūksta? Jei priimate mano dailės kronikos sumanymą, tai Š[i]auliais nesirūpinkite, aš jau juos iš visų atžvilgių aprūpysiu. Galiu dargi aprūpinti literatų Amerikos gyvenimą, nes, bemanydamas leisti laikraštį Š[i]auliuose, susirašiau su Amerika ir pažadėta man koresponduoti⁶⁰. Tuo tikslu turite tik paduoti man išlygas. Už dailės kroniką, manau, užteks 2 kap. už eilutę, juo labiau, jei priimsite „Apolono“ formatą ir spaudžysite vidutiniu petitu.

Ką dėl mano „Rūtų vainiko“, tai toks dalykas. Jau išsiūniau „Mirgą“, „Rūtų vainiką“ ir „Undinę“ „Vienybei L[ietuvninkų“⁶¹ ir labai gali būti, kad kol išeis „Vaiv[orykštės]“ numeris, ta drama bus laikraštyje atspaudinta — nepatogu. Pirman numerin galiu suteikti arba apysakaitę „Raudonas Gaidys“⁶² (50 psl. komercijinio formato), arba iš cikliaus „Heroica“ — „Kryžiaus tarnas“ — Vytauto vaikų nunuodijimo scena, o gal lig to laiko atsiras kas ir iš beletristikos naujo. Iš kritikos galiu parašyti straipsnį apie Vaitkaus poeziją⁶³. Be to rengiu ilgą monografiją „Lietuvių typai lenkų literaturoje“⁶⁴ — kada bus, vieni Dievai težino.

Taigi, taip dalykai stovi, taip galvoju ir manau. O ką draugas manai, tai pranešk stalčio galan mano rašinio nustumdamas greitesniu laiku. Kas pasižadėjo dirbti ir kas kviečiama.

Tamstos žmonelei šiuo tarpu neatsilyginsiu, atsiprašyk už mane, bet ilgainiui atsilygysiu ir atsiprašysiu. Dabar tik siūniu visą maišą labų dienų visiems ir spaudžiu dešinę.

K. Puida

Gerbiamasai! buk susimildamas toks geras ir veikiau išversk man tas eiles. Parašiau dramą „Skirmunda“, reikia siųsti cenzuron — reikia eilių. Ir dar parašyk kokias 4—5 strofas eilių į deivę Praurimą (vaidilučių ir vaidilų chorui ties aukuru). Žinoma savo dramoje paminėsiu, kad eilės Tamstos. Viso labo žmonai — ilgiuosi Vilniaus.

O. Pl[eirytė]-P[uidienė]

LKLI, F-13, 1629-62.

Š[i]auliai
21.1.912

Gerbiamasai! — Atsiliepiu tuoj, nes turiu paaiškinti tai, kas, man matos, Draugo nesuprasta iš ano mano laiško.

Minėdamas kritiką — turėjau omenėje tai, jog kritikos mes neturime, juo labiau, jog trūksta *dailiosios* kritikos ir tuo tai tikslu skyriaus, jog

kritikai „V[aiverykštėje]“ reikia užleisti pirmoji vieta *ex ordine*⁶⁵, o ne iš turinio. Kritikos skyriui inaina: visų dailės šakų kritika bei teorija, k[itų] t[arpe] mūsų skulptoriai, tapytojai, muzikai, jų idė[jų] išsivystyme bei tiksluose, lygiai tų dalykų teorija. Juo labiau reikia užleisti tam dalykui pirmoji vieta *ex ordine*, kad tuo pabraukus, jog leidinys imasi rimto darbo ir giliai apmąstyto, o ne literatinės promenos. Kritika, kaip tokia, nesulyginamai svarbesnė už dailiąją raštiją. Ką dailioji raštija (bel.) pagamįs, tas dar, tuo jau pačiu, netampa visuomenės interpta, jos psichika bei idė[jų] nujautimas nėra išsilavinęs taip, kad raštijos pasiryžimai bei uždaviniai greitai ir kaip reikiant supratus. Kritika gi — tai raštijos esencija, tai suradimas ir paskelbimas viso to, kas bel[etristikoje] slepias, tai nuodugnįs bei platus visuomenės švietimas bei intraukimas jos, prieš jos norą, dvasinin tautos gyveniman. O šis pastarasis toks menkas pas mus! Visas, taip vadinamasai, mūsų tautinis gyvenimas — tai tik *forma*, sakinyš, „kalakutizmas“ ant garsių sakinių pastatytas, o nieko tyrai tautinio savyje neturjs! Taikinu tai platesnio visuomenės — ypač klerikalinės srovės, o visų labiausia „Viltin“⁶⁶ ir „L[ietuvos]—Ž[inioms]“⁶⁷. Iš šių tai atžvilgių, ir man matos, svariai pamatuotų, spriuosī dėl kritikos būtinumo. Juk eisime tautos dvasion — tai pasirūpinkime tą dvasią suprantamai platesnei visuomenei parodyti ir ji savitai manyti bei gyventi priversti, padarykime iš jos pirmiausia *lietuvius* psichiniu pagrindu ir suvoktina sąmone. Tie dalykai taip pasiutusiai man rūpi, kad galėčiau apie tai visą tomą prirašyti ir prirašysiu visa tai senai sumanytoį apysakoj iš 3 tomų. Ir šiandien negaliu ramiai apie tai kalbėti, nes matai, kad visa mūsų idėologija bei psichologija — tai velniukščių kvatojimas. .

Bet gana apie tai, jei Draugas panorėsi mane suprasti, tai pats plačiau apie tai pagalvosī.

Svetimų raštijų peržvalga būtinai reikalinga, kad ir tuo tikslu, kuriuo Draugas remiesi. Aš turiu, mat, dar kitą tikslą tokiai peržvalgai. Tai — atitraukti skaitančioji visuomenė nuo svetimų dievų mūsų pačių rankomis, informuoti ji mums [? — V. Ž.] idėjinio gyvenimo srityse ir tuo priversti mus skaityti, per mūsų *grynai* tautinę ideologiją svetimieji dievai gerbti ir sau tarnauti. Gal čia kiek jezuitizmo ar makiavelizmo, bet nieko nepadarysi. „Dailės kronika“ turi būti *ex ordine* po kritikos ir spauzdinama didžiuoju petitu. Pasiimk, Draugas, „V[aiverykštės]“ prototipu rusų žurnalą „Апполон“ — tai paskutinis technikos žodis. Jei neturi, ar negali gauti — atsiųsiu pasižiūrėti.

Beletristikon nesikišu, tai jau redakcinio portfelio dalykas. Pilnai sutinku skirti kiekvienam rašytojui numeryje *viena* vieta, išskyrus kritiką bei recenzijas.

Nesutinku su tuo, kad Draugas savo eilių neduosī tam, kad netauzytų⁶⁸. Atsimink rusų priežodį „sobaki lajut.“⁶⁹ O knygos per tai daug nustos.

Su mano „Raudonuoju Gaidžiu“ (55 psl.) tokia istorija. Jis pažadėtas Dambrauskīui⁷⁰ už skolą 50 rb. Jūs tiek neužmokėsite, tai nesvarbu, bet nenoriu senio pykinti. Padarysiu taip: pasiųsiu jam šiandien rankrašį, jei jo nepriimtų, tai paprašysiu jo nusiųsti nelaukiant Tamstai. Manau, kad jis jo nepaims, nes tas „gaidys“ — tai žmogaus dvasinės vertybės sąmonės pabudimas — o kur jau kunigui ligi tokių baimybių! Skaitau Vaitkų⁷¹ ir velniai mane ima — kantičkos jam rašyti, davatkoms dainuoti! Bet visgi parašysiu, nes reikia jaunasis Parnasas apšviesti teisingai. . na ir drąsiai, o šios pastarosios man, rodos, netrūksta.

Grįžtu visgi prie honoraro. Iš idė[jos] atžvilgio dirbsiu „V[aiverykštei]“, bet ne dykai. Tiek, kiek „Draugija“⁷², jūs neužmokėsite, o dy-

kai negaliu. Todėl imu vidurį — mokėkite man po 3 kap. eilutei už viską.

Kai kiek susitvarkysiu, parašysiu porį ilgesnių studijų. Išskyrus „Lietuvių tipus lenkų raštijoje“, turiu medžiagos dar „Mūsų dramai“ bei jos srovėms.

Tuščia to kas bus! Gana jau ir šio rašinio. Spaudžiu dešinę.

K. Puida

T. Žmonai maišas labų dienų.

LKLI, F-13, 1629-63.

Š [i] auliai
13.II.1912

Gerbiamasai!

Vakar vakare išsiunčiau atvirutę, bet tą patį vakarą reikalų horizontas taip prasiplėtė, jog turiu rašyti ištisą epistolą. Dalykas štai kame.

Kaip yra su knygų recenzijų skyriumi „Vaiv[orykštėje]“? Ar jis bus ir kaip tvarkomas? Ar kiekvienos atskiros knygos taip sau „prygodna“⁷³ recenzija, ar tai bus tvarkoma atskiron kronikon — straipsniu? Aš būčiau tos nuomonės, kad geriau būtų imti vienas straipsnis-kronika nuo numerio ligi numerio, tiksliai žymesnius dalykus, jei tam bus reikalas, išskirti atskiran straipsnin. Mielai pasiimčiau ant savo pečių tą kroniką, nes ištisų norėčiau gyvai „V[aiveryk]štėn“ prisidėti ir tokia kronika suteiktų man pačiam medžiagos ir įvestų giliau mūsų raštijon. O juk geras kritikas turi būtinai pažinti visus gimtosios raštijos takus bei šuntakius. Tuo tikslu, jei Draugas rasi mano pasiūlymą priimtiniu, siuntinėti reikėtų man naujais leidiniai, kurių aš S [i] auliuose negalėsiu gauti.

Ir dar. Kartkartėmis svetimose literatūrose pasirodo veikalai iš mūsų ar istorijos ar gyvenimo. Ar pro tuos veikalus galima tylomis praeiti? ar jie nereikia „V[aiverykštėje]“ recenzuoti? Man matos, kad į juos būtinai reikia atkreipti akis, kad perkaršti partričiai nepriveistų šlamšto vertimais. Turiu omenėje Минцлово „В лесах Литвы“⁷⁴, ir jei galima būtų, tai dar šiam numeriui parašyčiau jos recenziją.

Matai, Draugas, yt koks godas ieškau darbo, toks jau mano būdas, kad ne „V[aiverykštė]“ tai nežinau kaip bebūtų — išščiau visoms keturioms „Draugijon“.

Laukiu greitos atsakos ir atvirutėn ir šin laišką, o jei greit neatsakysi, tai šonkaulius pamankštysiu kada Vilniun atvykęs.

Beje, ar tik antram numeriui nesuteiksiu kritikos-recenzijos vieno lietuvio-vokiečio poetos eilių, jau mirusio, vokiškai rašiusio. Na, kas bus, tas, pamatysime. Ir dar reikalas. Ar netiktų „V[aiverykštei]“ Veysenhoffo⁷⁵ „Sabalas ir mergelė“. Yra tai begalo gražus dalykas ir didelės artistinės vertės. 379 psl. O jei netiks, ar neapsiimtų Rinkevičia⁷⁶ jo atskira knyga išleisti — išversiu ir susiderėsime. Pabylok, Draugas ir pabriešk.

Na, viso labo. Spaudžiu dešinę.

K. Puida

LKLI, F-13, 1629-66.

I. Šeiniaus laiškas J. Rinkevičiui [?]

Gerbiamasis!

Valio! Valio! Sveikinu su „Vaivorykste“. Pasisekimo nėra jau ko ir linkėti: jis čia-pat, jis Tamstos rankose. Aš sakiau, kad reikia tik energijos ir viskas bus. „Vaivorykste“ visiems patinka. Va tik trečia diena, o jau visus 20 ekzemplorių išpardaviau. Matai kaip! Siųsk kogreičiausiai

dar 20. Siųsk taip, kad gaučiau dar prieš Velykas. Per šventes išparduosiu.

5 ekzemplierius pardaviau po 1 r. 20, o 15 — po 75 kap. Antru kartu tikiuosi parduoti po 1 r. 20 k. daugiau, nes dabar vis daugiausiai pirkto studentai, o mūsų didžiūnai turtuoliai dar šaly liko. Nespėjau prie jų prieiti, kaip jau pas mane neliko ne vieno ekzemplieriaus.

Tegul tik visi bendradarbiai taip platina „Vaivorykštę“, tai jai skaitytojų užteks.

Šiuo kartu turi atsiųsti mano padėjėjui platinime „Vaivorykštės“, Adomui Juodajam⁷⁸ (jo eilės bus antroji „Vaivorykštės“ knygoje) vieną ekzemplierių. Taigi ir dabar išviso siųsk 21.

Turinys „Vaivorykštės“ labai įvairus ir turtingas. Aš tiesiog nesitikėjau, kad bus tiek gerų dalykų. Atrodo taip pat gražiai. Popieris puikus, raidės dailės. Viskas gražiai.

Išbučiuok nuo manęs Liūdą. Pagirk ir jį, kaipo redaktorių, nuo mano vardo. Parašyti jam neturiu kada, nes pas mane dabar vis kvotimai eina. Petnyčioj išlaikiau vieną, už keleto dienų laikysiu antrą ir dar po Velykų lieka trys.

Pasakyk Girai, kad vasarą rengiuos parašyti tokį straipsnį: „Gamtos siela“.

Ot kas būtų gerai, jeigu antrai „Vaivorykštės“ knygai užsakytumet kokiam geram dailininkui viršelį⁷⁹. Tai daug reiškia.

Viso labo

Maskva, 7.IV.1913
LKLI, F-13, 1630-143.

Ig. Jurkūnas

I. Šeiniaus laišškai L. Girai

Brangus Dėde!

Siunčiu tau dar trejetą eilių į „Vaivorykštę“. Būtent: „Močiutę“, „Aušrelę“ ir „Prisikėlimą“ Adomo Juodojo⁸⁰.

Perrašiau jas delto, kad jos buvo parašytos ant storo poperiaus ir didelio formato, kuris niekaip nelindo į mano voką.

Ar žinai ką, šitos eilios labai gražios. Kurkas puikesnės už anas, kur aš tau pirmai nusiunčiau. (Anos, tiesą sakant, man nepatikę). Iš šitų ypač dailios „Močiutė“. Gana nieko sau ir „Aušrelė“ ir „Prisikėlimas“.

Manau, jog ir tau jos patiks.

Na, „Vaivorykštės“ aš Maskvoje jau 40 ekzemplierių išplatinau. Matai kaip! Pasisekimas, gali sakyti! Aš sakiau, kad dirbant aktyviai, agituojant ir vialniui galima ragus nulaužti. Daugumas iš pirkusiųjų žada užsiprenumeruoti „Vaivorykštę“.

Ot ką. Antrą knygą, jūs būtinai turit, nors ir pasiustumėt, išleisti iki galui Gegužės. Jei to nepadarytumet, tai nežinau ne kaip jumis pavadinti. Juk atėna laikas. Parodos, apskritai parodų, Mokslo Dr[augijos] susirinkimas, Siaulių gegužynė ir tt. ir tt. Kiek tai galima išplatinti! Tiktai reikia brukti kiekvienam, o ne laukti, kad jis pats paimtų. Aš su mielu noru sutiksiu pardavinėti, kur tik reikia.

E, dėde, kovokim dėl dailės nesigailėdami nei liežuviu, nei nagų! Ko dabar nepaimsi, paskum ir pasiekti negalėsi. Taigi nie žiopsokit! Parašyk kelis žodžius, kaip dalykai.

Tavo Ignas

Maskva, 18.IV.1913
Москва, Екатеринская площадь,
Институтский пер., д. 10, кв. 5.
LKLI, F-13, 1630-144.

Brangus Dėdė!

Tik-ką iškeikiau leidėją del „V[aivorykštės]“ nedovanotinai netvarkaus ėjimo, dabar noriu ir tau, tinginiui-redaktoriui, garo duoti. Velniai žino, ir pats liuciferius, ką jūs darot su „V[aivorykšte]“ Tiesiai sakant, sudergėt gerą idėją. Neima noras nei prie jusų prisidėti nei jums bendradarbiauti.— Sakykit, kuomet gi išeis ta antroji knyga?⁸¹ Ar pasirodys dar ji [19] 13 m.? E, jūs!

„Bangos siaučia“⁸² pabaigiau. Išėjo apie 45 lapelius. Pasibaigė, kaip man pačiam rodos, gražiai. Tik nežinau, ar siųsti dabar tau, ar ne. Juk ta trečia knyga Dievas žino, kuomet pasirodys; aš ir atvežti suspėsiu. Už kokio mėnesio, negreičiau busiu Vilniuj. Jeigu reikės, ko aš nesitikiu, tai parašyk man. Tą savo naują dalyką rašau vis. Rodos bus geriausias iš mano dalykų. Tik su Rinkevičiu, tai nežinau, kaip bus.

Piktas esu ant jusų, r. ir l., tai ir nenoriu daugiau apie save rašyti.
Ignas

Pagirėliai, 11.VIII. 1913.

Почт. ст. Погиры, Ков. губ., имение Погирели

LKLI, F-13, 1630-146.

PASTABOS

¹ Laikraštyje „Viltis“ 1912 m. sausio 13(26) d. numeryje pasirodė pranešimas apie numatomą leisti literatūros žurnalą „Vaivorykštė“.

² Iš tikrųjų „Vaivorykštės“ 1-oji knyga pasirodė tik 1912 m. pabaigoje. Tai buvo nedidelis 20 p. leidinys. Sistemingai „Vaivorykštę“ pradėta leisti nuo 1913 m. Pirmoji knyga pasirodė tų metų balandžio pradžioje.

³ „Vaivorykštės“ pirmoje knygoje J. Tumo kūrinių nebuvo išspausdinta.

⁴ V. Krėvės drama „Sarūnas. Dainavos kunigaikštis“ pirmą kartą buvo išspausdinta laikraštyje „Viltis“ (Nr. 56—57, 61—63, 69—70, 72—81, 83—91, 94, 96—102). J. Tumas recenzijos apie „Sarūną“ neparašė.

⁵ L. Giros žmona — Bronė Girienė.

⁶ L. Giros sūnus Vytautas Sirijos Gira (g. 1911 m.).

⁷ J. Herbačiauskas (1876—1944) — dekadentinis lietuvių rašytojas ir kritikas. J. Tumas J. Herbačiauskui buvo nusiuntęs 1907 m. išleistam almanachui „Gabija“ savo kūrinių „Vebronių buitį“. Į almanachą „Gabija“ „Vebronių buitį“ nebuvo įdėta, ir L. Gira stengėsi gauti to kūrinio rankraštį.

⁸ Cataldža — Turkijos miestas. Balkanų valstybių ir Turkijos karo metu (1912—1913) dėl šio miesto vyko smarkūs mūšiai tarp turkų ir bulgarų.

⁹ J. Tumas dėl „Vilties“ laikraštyje išspausdintų straipsnių, kuriuose buvo ginamos lietuvių kalbos teisės, Vilniaus vyskupijos administratoriaus Michalkevičiaus pastangomis vyskupo G. Cirtauto buvo išsiustas iš Vilniaus ir paskirtas į Laižuvą.

¹⁰ Pas J. Tumą Laižuvoje gyveno ir 1913 m. pavasarį džiova mirė jo sesers sūnus Kazys Mėginis. Jo mirtį J. Tumas skaudžiai pergyveno.

¹¹ S. Kymantaitė 1904—1907 m. studijavo Krokovoje ir dalyvavo, ruošiant spaudai almanachą „Gabija“. Žr. 7 pastabą.

¹² Maironio poema „Mūsų vargai“ buvo spausdinta 1913 m. „Vaivorykštės“ 1-oje ir 2-oje knygose.

¹³ Laižuva — miestelis Mažeikių raj. Latvijos pasienyje. Zymią Latvijos teritorijos dalį tuo metu sudarė Kuršo gubernija.

¹⁴ J. Rinkevičius (1887—1958) — „Vaivorykštės“ leidėjas.

¹⁵ J. Tumas „Viltyje“ išspausdino recenzijas apie „Vaivorykštės“ 1-ąją knygą (1913. Nr. 90) ir apie 3-ąją (1914, Nr. 1).

¹⁶ P. Mašiotas (1863—1940) — pedagogas, publicistas, vaikų rašytojas, išleidęs kelias dešimtis mokslo populiarinimo, grožinės literatūros ir kitų knygų.

¹⁷ A. Jakšto-Dambrausko recenzija apie „Vaivorykštės“ 1-ąją knygą buvo išspausdinta žurnale „Draugija“ 1913 m. (Nr. 76, p. 399—405).

¹⁸ M. Vaitkus (g. 1883) — klerikalinis poetas, aktyvus „Vaivorykštės“ bendradarbis. Savo kūryboje laikėsi „menas menui“ estetinių pozicijų.

¹⁹ Data — iš laiško antspaudo.

²⁰ A. Milukas (1871—1943) — klerikalinis Amerikos lietuvių veikėjas, spaudos darbuotojas, knygų ir žurnalų („Dirvos“, „Zvaigždės“ ir kt.) redaktorius ir leidėjas. A. Miluko leidžiamoje periodikoje J. Tumas išspausdino savo „trumpų satyrų“. Per L. Girą

jis prašė A. Miluką atsiųsti tų kūrinių nuorašus (žr. J. Tumo laišką L. Girai, išspausdintą „Vaire“, 1933, Nr. 7—8, p. 294).

²¹ Žr. 7 pastabą.

²² 1913 m. J. Tumas rūpinosi išleisti periodikoje išspausdintų savo kūrinių rinkinį. Raštai turėjo išeiti vienu—dviem tomis. Pirmąjį tomą turėjo sudaryti „Aukštaičių vaizdeliai“ Raštus jis siūlė išleisti J. Šlapeliui, J. Rinkevičiui. Sv. Kazimiero draugija sutiko išleisti kai ką iš „Aukštaičių vaizdelių“ (žr. J. Tumo laišką L. Girai, išspausdintą „Vaire“ (1933, Nr. 7—8, p. 296). 1914 m. prasidėjęs pirmasis pasaulinis karas neleido sumanymo įvykdyti, ir J. Tumo „Raštai“ buvo pradėti leisti tik 1922 m. buržuazinėje Lietuvoje.

²³ Iš Laižuvos J. Tumas parašė „Vilčiai“ keletą publicistinių straipsnių ir grožinės literatūros kūrinių. 1912—1913 m. „Viltyje“ išspausdintų kūrinių sąrašą žr. „J. Vaižganto bibliografija“ (Vilniaus Valst. universiteto Mokslinės b-kos rankraščių skyrius, D 651).

²⁴ Bronė Mėginytė — J. Tumo lešomis mokoma sesers duktė.

²⁵ Stašiai — Laižuvos vaistininko šeima.

²⁶ Išspausdinta 1913 m. „Vaivorykštės“ 3-ojoje knygoje.

²⁷ Neaisku, apie kokį dienraštį kalbama: gal tai liečiamas „Rygos garsas“, į kurio redakciją J. Tumas 1914 m. pabaigoje išvyko dirbti.

²⁸ „Saltinis“ — 1906 m. Seinuose pradėtas leisti klerikalinis savaitraštis.

²⁹ „Dirva“ — nuo 1898 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose A. Miluko leistas trimėnesinis klerikalinės krypties mokslinis žurnalas. 1903 m. „Dirva“ buvo sujungta su Tilžėje nuo 1900 m. J. Tumo leista „Žinyčia“. Lietuvai skirtoji laida ėjo „Dirvos—Žinyno“, o Amerikai — „Dirvos“ vardu. Žurnalo leidimas nutrūko 1906 m.

³⁰ M. Biržiška (1882—1962) — buržuazinis visuomenės veikėjas, literatūros istorikas, tyrinėjęs senosios lietuvių literatūros istoriją.

³¹ J. Kubilius (1878—1917) — klerikalinis visuomenės veikėjas, aktyvus „Vilties“ laikraščio bendradarbis.

³² L. Noreika (1884—1928) — visuomenės veikėjas, spaudos darbuotojas. Nuo 1913 m. studijavo Peterburgo universiteto teisės fakultete, o vasaros metu dirbo „Vilties“ redakcijoje.

³³ Šių J. Tumo laiškų ištraukos buvo išspausdintos L. Giros straipsnyje „Tumas—Vaižgantas nuošalė“ („Vairas“, 1933, Nr. 6, p. 164).

³⁴ 1911 m. vasarą J. Tumas 3 mėn. buvo Amerikoje aukų Saulės namams rinkti. Grįžęs iš Amerikos, jis parašė seriją straipsnių, kurie vėliau buvo išleisti atskiru leidiniu „Ten gera, kur mūsų nėra“. Knygą 1912 m. išleido šv. Kazimiero draugija.

³⁵ J. Tumas prašomos recenzijos neparašė (žr. 4 pastabą).

³⁶ Žr. 7 pastabą.

³⁷ „Aušra“, 1912, Nr. 4, p. 3 (virš.).

³⁸ O. Pleirytė-Vaidilutė (1885—1936) — rašytoja, publicistė, visuomenės veikėja. L. Gira ją kvietė bendradarbiauti žurnale „Vaivorykštė“.

³⁹ L. Gira siūlė O. Pleirytei-Vaidilutei „Vaivorykštėje“ spausdinti straipsnius apie latvių literatūrą.

⁴⁰ Daugiau nebėra kvailių (lenkų k.).

⁴¹ S. Čiurlionienė-Kymantaitė (1886—1958) — rašytoja, tuo metu lietuvių kalbos dėstytoja Kauno „Saulės“ kursuose.

⁴² J. Savickis (1890—1952) — impresionistiniu stiliumi rašęs rašytojas. 1911—1914 m. studijavo teisę Maskvos universitete. Pirmieji reikšmingi jo kūriniai buvo: J. Rimošiaus slapyvardžiu 1910 m. „Lietuvos žiniuose“ išspausdinta apysaka „Marutės vargai“ ir 1913 m. „Aušrinėje“ išspausdintas apsakymas „Nakties žvaigždė“.

⁴³ M. Riomeris (1880—1945) — teisininkas, publicistas, vėliau Kauno universiteto profesorius ir rektorius. Tuo metu gyveno Vilniuje, vertėsi advokato praktika ir dalyvavo lietuvių visuomeniniame gyvenime.

⁴⁴ Siaip sau atsitiktinis literatas iš dievo malonės (lenkų k.).

⁴⁵ Kazys Puida (1883—1945) — rašytojas. Už K. Puidos 1906 m. ištekėjo O. Pleirytė-Vaidilutė.

⁴⁶ J. Baltrušaitis (1873—1944) — poetas simbolistas, rusų kalba išleidęs poezijos rinkinius „Žemės laiptai“ (1911) ir „Kalnų takas“ (1912). Į rusų kalbą jis išvertė nemaža skandinavų tautų (H. Ibseno, K. Hamsuno, A. Strindbergo) kūrinių.

⁴⁷ K. Vairas-Rackauskas (g. 1882) — demokratinio sparno literatūros darbuotojas, poetas. 1907 m. emigravo į JAV. Jo eilėraščiai 1909 m. buvo išleisti atskiru rinkiniu „Eilėmis ir proza“.

⁴⁸ J. Pleiryš — rašytojos O. Pleirytės-Vaidilutės brolis, bandęs savo jėgas literatūroje.

⁴⁹ „Aušrinė“ (1910—1914) — liberalinis moksleivių žurnalas, ėjęs kaip „Lietuvos žinių“ priedas.

⁵⁰ Vergė — P. Baltrušaitytės slapyvardis.

⁵¹ O. Pleirytė-Vaidilutė prašė L. Girą vieną eilėraštį išversti, o kitą parašyti jos dramai „Skirmunda“.

⁵² „Žalioji pievelė“ — 1911 m. išleistas L. Giros poezijos rinkinys.

⁵³ K. Jasiukaitis (1882—1941) — rašytojas, publicistas. Grįžęs iš užsienio, nuo 1912 m. iki pirmojo pasaulinio karo pradžios gyveno Šiauliuose.

⁵⁴ K. Jurgelionis-Kalėdų Kaukė (1886—1963) — rašytojas. Nuo 1909 m. gyveno Jungtinėse Amerikos Valstijose, dirbo laikraščių redakcijoje, išleido keletą knygų.

⁵⁵ Apsaka „Saulėi tekant“ buvo išspausdinta žurnale „Draugija“ (1911, Nr. 52—56).

⁵⁶ Kalbama apie K. Puidos sumanymą leisti specialų literatūros žurnalą lietuvių kalba.

⁵⁷ „Apollon“ — dekadentinės krypties literatūros ir meno žurnalas, leistas 1909—1917 m. Peterburge

⁵⁸ „Viliojanti svajonė“.

⁵⁹ 1912 m. metraštyje-almanache „Svyturys“ (V., 1911, p. 97—107) buvo išspausdintas K. Puidos straipsnis „Kovos lauke. Mintys apie J. Veisenhofo „Unia““.

⁶⁰ K. Puidos siūloma lietuvių kultūrinio gyvenimo kronika „Vaivorykštėje“ nebuvo pradėta spausdinti ir dėl to žinių nei apie Šiaulius, nei apie Amerikos lietuvių veiklą žurnale nėra.

⁶¹ 1911—1912 m. parašytos trys K. Puidos dramos — „Rūtų vainikas“, „Mirga“ ir „Undinė“ — buvo išspausdintos Amerikos lietuvių laikraštyje „Vienybė lietuvininkų“: „Mirga“ — Nr. 3—7; „Rūtų vainikas“ — Nr. 10—14; „Undinė“ — Nr. 15—18.

⁶² K. Puidos apsakymas „Raudonas gaidys“ žurnale „Draugija“ nebuvo spausdintas.

⁶³ Recenziją apie M. Vaitkaus poezijos rinkinį K. Puida buvo parašęs ir atsiuntęs „Vaivorykštės“ redaktoriui, bet vėliau ją atsiėmė (žr. K. Puidos 1912 m. gegužės 20 d. laišką L. Girai. — LKLI, F-13, 1629-69).

⁶⁴ Nė vienas K. Puidos grožinės literatūros kūrinys ir straipsnis „Vaivorykštėje“ nebuvo išspausdintas. Daug beletristikos kūrinių, vėrtimų ir kritikos straipsnių 1912—1913 m. jis spausdino „Vienybėje lietuvininkų“.

⁶⁵ Iš eilės, pagal eilę (lotynų k.).

⁶⁶ „Viltis“ — 1907—1915 m. Vilniuje leistas klerikalinės krypties visuomeninis-politinis laikraštis.

⁶⁷ „Lietuvos žinios“ — 1909—1915 m. Vilniuje leistas liberalinis laikraštis.

⁶⁸ Kalbama apie L. Giros eilėraščių spausdinimą „Vaivorykštėje“. Žurnale jo redaktorius L. Gira savo eilėraščių nespausdino.

⁶⁹ Собака лает, а караван идет — šuo loja, o karavanas eina (Rytų tautų patarlė).

⁷⁰ A. Dambrauskas-Jakštas (1860—1938) — klerikalinis visuomenės ir kultūros veikėjas, literatas, filosofas, 1906—1914 m. žurnalo „Draugija“ redaktorius.

⁷¹ Poetas M. Vaitkus (žr. 18 pastabą).

⁷² „Draugija“ (1907—1915) — klerikalinis mėnesinis literatūros ir politikos žurnalas.

⁷³ Atsitiktinis (lenkų k.).

⁷⁴ S. Minclovas (1870—1933) — rusų rašytojas, parašęs keletą knygų Lietuvos tematika („Lietuva“, „Lietuvos giriose“, „Daina apie sakalą“). „Lietuvos giriose“ buvo išversta į lietuvių kalbą ir išleista 1929—1930 m., 2-asis leid. 1935 m.

⁷⁵ J. Veisenhofas (Weyssenhoff), (1860—1932) — lenkų rašytojas. Jo knygą antrašte „Jaunieji skrauja. Medžioklės piešinys“ išvertė K. Puida. 1912—1913 m. ji buvo išspausdinta „Vienybėje lietuvininkų“, 1912 m. Bruklina išleista atskira knyga. „Sabalas ir mergele“ — knygos „Jaunieji skrauja“ skyrius. „Vienybėje lietuvininkų“ (1912, Nr. 30—31) K. Puida išspausdino straipsnį apie J. Veisenhofo knygą „Jaunieji skrauja“.

⁷⁶ „Vaivorykštės“ leidėjas J. Rinkevičius iki pirmojo pasaulinio karo išleido nemažą grožinės literatūros knygų.

⁷⁷ I. Seinius-Jurkūnas (1889—1959) — estetizmo krypties lietuvių rašytojas, savo kūrybos maniera artimas impresionistams. Tuo metu Maskvos universiteto istorijos-filosofijos fakulteto studentas, aktyvus „Vaivorykštės“ žurnalo bendradarbis.

⁷⁸ A. Lastas (1887—1961) — poetas, pasirašinęs Adomo Juodojo pseudonimu. Tuo metu Maskvos universiteto teisės mokslų fakulteto studentas, produktyvus estetizmo krypties poetas.

⁷⁹ „Vaivorykštės“ viršelių nupiešti buvo pasiūlyta J. Žikarui, bet jis atsisakė (žr. J. Žikaro laišką 1912.IX.18 L. Girai. — LKLI, F-13, 1629-117). „Vaivorykštei“ viršelius piešė V. Bičiūnas ir P. Rimša.

⁸⁰ A. Lasto-Adomo Juodojo eilėraščiai „Močiutė“ ir „Aušrelė“ buvo išspausdinti 1913 m. „Vaivorykštės“ 2-ojoje knygoje.

⁸¹ 1913 m. „Vaivorykštės“ 2-oji knyga pasirodė tų metų pabaigoje. Žurnale „Ateitis“ į redakciją atsiųstųjų knygų sąrašė ji užregistruota 12-ajame (gruodžio mėn.) numerįje.

⁸² I. Seinius a psaka buvo išspausdinta 1913 m. „Vaivorykštės“ 1—3-ojoje knygoje.

Keletas „Švyturio“ redaktoriaus L. Girės laiškų

Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto Mokslinės bibliotekos rankraščių skyriuje yra keletas metraščio-almanacho „Švyturys“ redaktoriaus laiškų. Laiškai T. Daugirdui reikšmingi „Švyturio“ leidimo istorijai, padeda iššifruoti kai kuriuos pseudonimus, pagaliau nušviečia L. Girės redakcinį darbą. Kai kurių duomenų apie „Švyturio“ platinimą yra užfiksuota L. Girės laiške J. Tumui.

Laiškai T. Daugirdui¹

Vilnius, 1911 m. liepos 26 d.

Gerbiamasai Pone!

Labai pradžiugino mane malonus Tamstos atsakymas. Jei Tamsta galėsi parašyt pats atskirą straipsnį, juo geriau. Aš ir norėjau pirma prašyt Tamstos, kad ką nors parašytumėt į „Šviturį“, bet nediršau žinodamas, kaip Tamsta esi užverstas darbai[s] Kauno Muzėjuje ir kitose įstaigose. Bet dabar, matau, aplinkybės susidaro man kuo prielankiausiai.

Mielu noru paaiškinu Tamstai — kas per paukštis bus „Šviturio“ metraštis. Visųpirma, leidžia jį p. J. Rinkevičius, atvažiavęs neseniai Vilniun iš Seinų, mane pakvietė būti „Šviturio“ redaktorium. Apie tai buvo jau pagarsinta savo laiku lietuvių laikraščių. Metraščio turinys — bus: literatūra, dailė, mokslas, ekonomija; noriu ypač gerai pastatyti mokslo šaką, lenkiškai vadinamą „krajoznawstwo“ [kraštotyra — V. Ž.]. Čia turiu pažadėtus dalykus: advokato Bugailišio² iš Šiaulių: 1) Kauno gub. statistikos žinios³, 2. Kėdainių miesto monografija; d-ro J. Bagdonavičiaus⁴ — Lietuvos rytai. Pats žadu patiekti monografijėlę Stakliškių miestelio⁵ (Trakų ap.), vieno iš seniausių Lietuvos miestų. Kituose skyriuose bus: (literatūroje) apysakos ir eilės žinomųjų lietuvių rašytojų: Lazdynų Pelėdos, Vydūno, Vinco Krėvės, M. Gustaičio⁶ (kan.), Juozo Mikuckio⁷, Margalio⁸, Jovaro ir k. Be to bus: D. Sidlauskio⁹ straipsniai apie kooperaciją Lietuvoje ir kitur; O. Pleirytės-Puidienės referatas, skaitytas Kauno „Dainoje“ apie motynų pareigas; M. Grigonies¹⁰ — Lietuvių žaislai; Ant. Jaraševičiaus¹¹ (dailininko) apie pritaikomąją liet. dailę; Ant. Rucevičiaus¹² — apie teatro pradžių Suvalkų gub. (prieš 1905 m.).

Jokios politiškos varšos ar pakraipos „Šviturys“ neturės, jis bus vien literatūrai, dalei ir mokslui atsidavęs. Tai galima patėmyt kad ir iš bendradarbių vardų: „Šviturys“ suvienys įvairių pakraipų rašytojus. Bus man be galo smagu, jei „Šviturio“ bendradarbių eilėje bus ir taip žinomas bei gerbiamas Lietuvoje Tado Daugirdo vardas. Taigi laukiu Tamstos pažadėjimo ir straipsnio. Tik laiko nebe daug, galbūt, Tamsta suspėsi tečiau į kokias dvi savaites parašyti — juk Tamsta apsipažinęs su medžiaga, tai eis — tikiuos — greitai. Mat, jau renkamas „Šviturys“. Rugpiučio pabaigoje turės išeiti. Galėsiu padėti, jei Tamsta dar atsiųstum žinias apie Tamstos muzėjų; neprošalį juk būtų labiau jį pareklamuoti. Ačiū už nurodymus, kuriuos Tamsta kitkart mano ekskursantams buvai muzėjuje suteikęs.

Su gilia pagarba

Ljudas Gira

P. S. Mano adresas: Вильно, Солтанишки,
Липовая ул., д. № 8, 2.
VVU MB, F 538, l. 42. L. Gira

Gerbiamasai Pone!

Labai būsiu Tamstai dėkingas už straipsnį iš archaiologijos; iki šio mėnesio pabaigos dar galima rašyti. Vertimą galėsiu Tamstai nusiųsti peržiūrėti. Taigi nekantriai lauksiu pažadėtojo straipsnio. Tuo tarpu pasiileku su gilia pagarba.

Liudas Gira

Vilnius, Soltaniškiai,
Lipovaja, 8, 2.
Ten pat, l. 43.

Vilnius, 1911 m., rugsėjo 4 d.

Gerbiamasai Pone!

Pasibaigus Tamstos paskirtajam laikui parašyt straipsniui apie pasukitinius archaiologijos tardymus (Tamsta rašei jį pabaigsi iki pereinamo mėnesio pabaigos), nesulaukdamas jo drįstu varginti Tamstą užklausimu: kuomet jį gausiu, nes jau man reikia jį duoti spaudon; juo skubinesnis reikalas, nes reikės straipsnis išversti ir, kaip Tamsta nori, dar nusiųsti Tamstai peržiūrėti. Taigi, meldžiamasai, pasiskubinkit jį užbaigti, jei dar neparašėt, ir kuogreičiausiai man siųskit, tuo tarpu gi būkit taip geras pabriežti porą žodelių ant atvirutes, kad žinočiau ant tikrųjų kokią dieną galiu tikėtis sulauksiąs Tamstos straipsnį, nes tai man reikalinga žinot dėl medžiagos sutvarkymo. Laukdamas laiškelių ir pažadėtojo meilingai straipsnio pasiileku su pagarba

Liudas Gira

Adresas: Вильно, Солтанишки,
Липовая, 8, 2.

Ten pat, l. 44.

L a i š k a s J. T u m u i

1911 m., spalio 30 d.

Mylimas Kunige Juozai!

Rinkevičius nusiuntė, rodos, Tamstai „Svyturio“ 1 egzempliorių asmeniškai „dovanų“ ir keletą išpardavimui, kaip Tamsta sakei. Jei kitų neišparduosi, atsiųskit atgal — atiduos į knygyną. Dabar reikaliukas: parašyk, gerasai kunige Juozai to mano darbelio recenziją „Viltin“ (trumpitis paminėjimas bus šiomis dienomis¹³, bet reiktų kiek plačiau gal — vis dar tokio plataus kalendoriaus nebuvo pas mus). Tikiuos, kad Tamstai tai nebus per sunku. Tik reiktų greitai, kolei sezonas kalendoriams pinkti.

Su pagarba Liudas Gira

[P. S.] Labas dienas nuo Bronės ir Vytuko! . .

VVU BR, D 948, l. 1.

P A S T A B O S

¹ T. Daugirdas (1852—1919) — archeologas, dailininkas, literatas. Lietuvoje atliko nemaža archeologinių kasinėjimų, dalį kasinėjimų rezultatų paskelbė spaudoje. Nuo 1907 m. Kauno muziejaus prižiūrėtojas-konservatorius.

² F. Bugailiškis (1883—1965) — teisininkas, kultūros ir spaudos darbuotojas, kraštotyrininkas. 1909—1914 m. dirbo advokatu Šiauliuose.

³ 1912 metų „Svyturyje“ buvo išspausdintas statistinio pobūdžio darbas „Lai kraščių išsiplatinimas Kauno gubernijoje“

⁴ J. Bagdonavičius (1866—1956) — gydytojas, liberalinis visuomenės veikėjas, publicistas. 1912 m. „Svytyryje“ buvo išspausdintas J. Gintauto slapyvardžiu pasirašytas straipsnis „Vilniaus gubernijos lietuviai“.

⁵ Zadėtoji L. Girus monografija apie Stakliškių miestelį „Svytyryje“ nebuvo išspausdinta.

⁶ M. Gustaitis (1870—1927) — poetas-simbolistas, kultūros veikėjas, 1907—1917 m. — Marijampolės progimnazijos direktorius.

⁷ J. Mikuckis (g. 1891 m.) — poetas simbolistas.

⁸ J. Snapštys-Margalis (1877—1921) — klerikalinis poetas.

⁹ D. Sidlauskas (1878—?) — liberalinis visuomenės veikėjas publicistas. Rašė kooperacijos klausimais.

¹⁰ M. Grigonis (g. 1889) — pedagogas, rašytojas, vertėjas, tautosakos rinkėjas. Nuo 1908 m. mokytojavo Neršionių (Rokiškio raj.), o vėliau Panevėžio mokyklose.

¹¹ A. Jaroševičius (1870—1956) — dailininkas, liaudies meno rinkėjas. 1900—1921 m. dėstė piešimą Orlovo ir Kazanės vidurinėse ir aukštesiose mokyklose.

¹² A. Rucevičius (1880—1945) — tuo metu lietuvių periodinės spaudos darbuotojas ir lietuvių mėgėjų teatro organizatorius ir dalyvis.

¹³ Informacija apie „Svyturį“ laikraštįje „Viltis“ buvo išspausdinta 1911 m. lapkričio 4(17), Nr. 128. Ji pasirašyta kriptonimu M. K. J. Tumo rašyta 1912 m. „Svyturio“ knygos recenzija „Viltyje“ nepasirodė.

„Svyturio“ turinys ¹

Grožinė literatūra

Poezija

Gira L. Aš žadėjau sutikti. [Aš žadėjau sutikti Naujuosius Metus].— 1911 m., p. 36.

Gira L. Dainius ir žmonės. [Nuo viešo kelio pasitraukęs].— 1912 m., p. 122.

Gira L. Geradariai. [Giriasi lenkai švietėjais mūs' buvę].— 1912 m., p. 35—36.

Gira L. Mano sesulė. [Turiu aš sesulę, vai, tiktai ją vieną].— 1911 m., p. 93—94.

Gira L. Ramunės. [Tamsus, tankus sakuotas pušynas].— 1912 m., p. 123.

Gustaitis M. Nauji Metai. (Fragmentas.) [Jau skelbia paparčiais dangus iškaišytas].— 1911 m., p. 35—36.

Gustaitis M. Naujiems Metams. (Fragmentas.) [O dienos, o metai! Kaip greitai banguoja!].— 1912 m., p. 95—96.

Gustaitis M. Pasiryžimas. [Tiek žodžių sau daviau].— 1911 m., p. 47—48.

Jovaras. Gal. [Gal nuliūdumui nepasiduočiau].— 1911 m., p. 77.

Jovaras. Kad aš turėčiau. [Kad aš turėčiau bėrą žirgelį].— 1911 m., p. 76—77.

Krėvė V. „Ant tėvulio didžio dvaro.“ — 1911, p. 61—62.

Krėvė V. „Vai, ūžia — ūžia žalia girelė...“ — 1911 m., p. 62.

Lastauskienė M. I. „Verkti norėčiau, kaip vėjai tie rauda...“ (Iš užmirštų dienų.).— 1911 m., p. 54.

Lastauskienė M. II. „Tenai, kur užmirštas kapas...“ (Iš užmirštų dienų.).— 1911 m., p. 54.

Lazdynų Pelėda. Dainelė. [Nemylėjo oi — Jonulio — niekas —].— 1911 m., p. 52—53.

Mikuckis J. Gėlės. [Mes buvom jauni].— 1911 m., p. 66—67.

¹ [Traukiama literatūra ir publicistika bei kultūros istorijai reikšminga informacinė medžiaga. „Svyturio“ aprašas sutrumpintas — nurodyti leidimo metai ir puslapiai.

- Mikuckis J. Iš gyvenimo audros. [Sunkaus gyvenimo, draugu-
žė].— 1911 m., p. 65—66.
- Mikuckis J. Man nekalbėkit.. [Man nekalbėkit apie laimę].—
1911 m., p. 47.
- Mikuckis J. O, išliuosuokit.. [O, išliuosuokit iš retėžių].—
1911 m., p. 178.
- Mikuckis J. Užėik.. [Žvaigžde, kuri jaunystėj mano].— 1911 m.,
p. 83.
- Mikuckis J. Verki, o aš dainuoju. [Verki, o aš dainuoju].—
1911 m., p. 65.
- Vaitkus M. Ant vandens. [Lipšnioji upė plaustą linguoja].—
1912 m., p. 46.
- Vaitkus M. Baltasis gvazdikas. [Šviesiai žaliuoja laibas stiebe-
lis].— 1912 m., p. 72.
- Vaitkus M. Gelsvoji rožė. [Puikioji rožė rimtai grožėjosi].—
1912 m., p. 75.
- Vaitkus M. Laisvoji lanka. [Sapnuoja plačioji lanka marga-
spalvė].— 1912 m., p. 75—76.

Proza

- D a g y s. Širdžių susiartinimas.— 1912 m., p. 73—74.
- G i r a L. Džukijoje. (Vaizdeliai iš kelionės).— 1911 m., p. 207—212.
- G i r a L. Pro dvilinkuosius stiklus.— 1911 m., p. 78—79.
- K r è v è V. Iš cikliaus „Pavasaris“.— 1911 m., p. 49—52.
- L a n d s b e r g i s G. Blaivininkų pirmininkas. (Monologas). —
1912 m., p. 97—101.— Parašas: Zemkalis.
- L a s t a u s k i e n è M. Per ją. Gyvenimo vaizdelis.— 1911 m.,
p. 69—74.
- L a z d y n ū P e l è d a. Dėl saviškių.— 1912 m., p. 47—54.
- L a z d y n ū P e l è d a. Laimė.— 1911 m., p. 37—46.
- Išspausdinta rašytojos Sofijos Pšibiliauskienės-Lazdynų Pelėdos nuo-
trauka.
- L a z d y n ū P e l è d a. Paša. Vaizdelis iš klajūnės.— 1911 m.,
p. 80—82.
- S e i n i u s I. Bedugnė.— 1911 m., p. 55—60.
- S e i n i u s I. Sapnas. Gyvenimo pasaka.— 1912 m., p. 37—45.
- V i e n u o l i s A. Beždžionės.— 1912 m., p. 55—71.

Vertimai iš kitų kalbų

- A n t v i e n ū p e č i ū. Monologas. Vertė M. Grigonis.— 1911 m.,
p. 90—92.
- G l o g e r a i t è J. Iš ano pasaulio. Vertė A. Musteikis.— 1912 m.,
p. 117—122.
- K a i p d a n g u s d u o d a a t i m a. Kinų novelė.— 1912 m.,
p. 102—108.
- L a s t V. Iš cikliaus „Knygius Jarila“. Pasakojimas knygiaus Jari-
los apie teisybę. (Autorizuotas vertimas iš baltarusių kalbos).— 1911 m.,
p. 63—64.
- Versta iš rankraščio.
- O ž e š k i e n è E. Hosanna. [Ištrauka „Gloria victis“]. Vertė
J. Pleirys.— 1912 m., p. 113—116.
- S i m a s o r a t o r i u s. (Monologas). Vertė J. Kasiulaitis.— 1912 m.,
p. 109—112.

Drama

Gira L. Beauštanti aušrelė... Pijėsa dviem paveikslais.— 1912 m., p. 77—94.

Tautosaka

Grigonis M. Lietuvių tautiški žaidimai.— 1911 m., p. 174—178.

Lietuviai ir gyvija. [Gamtos pamėgdžiojimai]. Surašė L. Gira.— 1911 m., p. 67, 74, 83, 107, 143, 149.

Lietuviai ir gamta. [Dainų fragmentai]. Surašė L. Gira.— 1911 m., p. 48.

Paberžės (Vilniaus ap.) lietuviai. Medžiaga lietuvių folklorui. Surašė L. Gira.— 1911 m., p. 179—183.

1) Patarlės, 2) Žmonių skaitliavimas, 3) Pasveikinimai, 4) Piemenų ir vaikų nusakymai, 5) Pamėgdžiojimai, pajukimai.

Paberžiečių (Vilniaus ap.) dainos. Surašė L. Gira.— 1911 m., p. 183—195.

Išspausdintos 26 lietuvių liaudies dainos. Nurodyta dainų atlikėjų vardas ir pavardė, kaimas ir kt.

Programa. [Tautosakos etnografijos medžiagai rinkti].— 1911 m., p. 195—196.

Paruošė Lazdynų Pelėda. „Programa“ perspausdinta „Vilties“ (1911, Nr. 55).

Publicistika ir informacijos

Lietuviai ir Lietuvos miestai

Bagdonavičius J. Vilniaus gubern. lietuviai. [Str.] — 1911 m., p. 197—206.— Parašas: J. Gintautas.

Bugailiškis P. Keletas žinių apie Kėdainių miestelį. [Str.] — 1911 m., p. 171—173.— Parašas: Gk.

Kaunas. [Informac. žinios].— 1912 m., p. 188—189.

Kubutis J. Lietuviai Mažojoje arba Prūsų Lietuvoje. [Str.] — 1912 m., p. 137—143.

Vilnius. [Informac. žinios].— 1912 m., p. 184—187.

Kultūriniai ir ekonominiai klausimai

Draugijos. [Inform.] — 1912 m., p. 147—150.

Draugijos sugrupuotos į skyrius pagal geografinį principą: lietuvių draugijos Vilniaus gubernijoje, lietuvių draugijos Kauno gubernijoje, lietuvių draugijos Suvalkų gubernijoje, lietuvių draugijos kitur (Rygoje, Peterburge, Maskvoje ir kt.), Prūsų lietuvių draugijos, svarbiausios lietuvių draugijos Amerikoje.

Jurašaitis A. Fotografija. [Str.] — 1911 m., p. 163—168.

Referatas skaitytas 1910 m. IV visuotiniame Lietuvių mokslo draugijos susirinkime.

Kronika. 1912 metai.— 1912 m., p. 208—212.

Lietuvių kronika. 1911 metai.— 1911 m., p. 213—217.

Mūsų draugijos. [Inform.] — 1911 m., p. 217—225.

Mūsų fabrikai. [Inform.] — 1912 m., p. 179.

Selptini fondai. [Inform.] — 1911 m., p. 27.

Selptini fondai. [Inform.] — 1912 m., p. 180.

Sidlauskas D. Kooperacija arba draugdarbė. [Str.] — 1911 m., p. 151—162.

„Vilijos“ reikšmė prekybos gyvenime. [Str.] — 1912 m., p. 145—146.

Mokyklos ir švietimas

Mokyklos. [Inform.] — 1912 m., p. 170—176.

Mūsų mokyklos. [Inform.] — 1911 m., p. 225—227.

Pleirytė-Puidienė O. Užmirštosios auklėjimo pareigos.— 1911 m., p. 108—119.

Referatas skaitytas 1911 m. draugijos „Daina“ susirinkime Kaune. „Saulės“ namai.— 1912 m., p. 144.

Dailė

Jaroševičius A. Pritaikomosios dailės reikalai.— 1911 m., p. 127—128.

Staugaitis A. Mūsų žvaigždės. M. K. Čiurlionies atminimui.— 1911 m., p. 84—89.

Išspausdintas Čiurlionio portretas ir „Karalių pasakos“ bei „Piramidžių sonatos“ reprodukcijos.

Seinius I. Adomas Varnas-Ridders. Siluetas. — 1912 m., p. 127—136.

Spauda

Bugailiškis P. Laikraščių išsiplatinimas Kauno gubernijoje. (Statistikos bandymai).— 1911 m., p. 126.— Parašas: Gk.

Gira L. ir Rinkevičius J. I „Sviturio“ skaitytojus. [Redakcinis str.] — 1911 m., p. 31—32.

Lietuvių laikraščiai Lietuvoj ir apskritai Rusijos ribose. [Bibliografinis sąrašas].— 1912 m., p. 190—197.

Skyriai: Vilniuje.— Kaune. — Linkuvoje. — Seinuose. — Marijampolėje. — Ryga. — Lietuvių laikraščiai Amerikoje.— Prūsų lietuvių laikraščiai.

Mūsų laikraščiai. [Bibliografinis sąrašas]. — 1911 m., p. 28—30.

Puida K. Kovos lauke. (Mintys apie J. Weyssenhoffo „Unia“ powieść litewska).— 1911 m., p. 97—107.

Teatro istorija

Landsbergis G. Žvilgsnis į mūsų teatro istoriją. [Str.] — 1911 m., p. 143—149.— Parašas: Žemkalnis.

Išspausdinta G. Landsbergio nuotrauka.

Mūsų artistai. [Inform.] — 1911 m., p. 229—230.

Mūsų artistai. [Inform.] — 1912 m., p. 182—183.

Mūsų artistų kuopos. [Inform.] — 1911 m., p. 228—229.

Mūsų artistų kuopos. [Inform.] — 1912 m., p. 181—182.

Rucevičius A. Pirmasai teatras Suvalkijoje. Iš mano atsiminimų.— 1911 m., p. 129—142.

„Teatro“ serijos leidiniai

Balucki M. Vyro jieškojimas. Dviveiksmė komedija. Vertė J. Jau-nutis-[J. Strazdas]. V., 1912. 67, IV p. („Teatras“, Nr. 6, sausis, 1912 m.).

Leidinio pabaigoje (p. I—IV) patarimai: „Scenos įtaisymas“, „Pastabos artistams“.

Gejermans G. Du keliu. Vertė M. Sleževičius. V., 1912. 176 p. („Teatras“, Nr. 10—12, gegužė, birželis, liepa, 1912 m.).

P. 176 straipsnis „Metams pasibaigus“

G u t o v s k i V Svarkas ir milinė. Triveiksmis dramos vaizdelis. Su dainomis ir šokiais. Vertė Jaunutis-[J. Strazdas]. V., 1911. 88 p. („Teatras“, 1911, rugpiūtis, Nr. 1).

Leidinyje išspausdintas redakcinis straipsnis „Nuo Redakcijos“, straipsnis „Nuo „Rūtos“ Dramatiškos komisijos“, K. Diržio paruoštos gaidos: I. Paberžiečių suktinis, II. Gerkit broliukai, III. Klumpakojis, IV. Mane motušė barė.

F e l d m a n V. Gyvenimas. Triveiksmė pjesa. Vertė J. Strazdas. V., 1914. 147 p. („Teatras“, Nr. 10—12 [22—24], 1913 m.).

K a m i n s k i J. N. Kaminakretys ir malūnininkas. Dviveiksmė operetė. Vertė A. Vėgėlė. V., 1912. 64 p. („Teatras“, Nr. 7, vasaris, 1912 m.). Išspausdintas kūrinio tekstas be gaidų.

M i č i u l i s P. Erškėčių taku. Penkių veiksmų drama. V., 1913. 184, XVI p. („Teatras“, Nr. 13—15).

Yra skyrius „Kritika ir bibliografija“. Jame išspausdintas (p. I—XVI) G. Landsbergio-Zemkalnio straipsnis apie L. Giros tragediją „Kerštas“

P u i d a K. Gairės. Trijų veiksmų drama. Veikalas pagirtas Kauno „Blaivybės“ konkurso 1913 m. V., 1913. 102, X p. („Teatras“, Nr. 18—19). Skyriuje „Kritika ir bibliografija“ (p. I—X) L. Gira nagrinėja V. Nagornosio tragediją „Pilėniečiai“ (1908 m.).

[R a l y s K.] V a r g o v a i k i s. Kova su girtuoklybe. Trijų veiksmų ir vieno paveikslu drama. V., 1913. 167 p. („Teatras“, Nr. 18—17).

P. 5 trumpi autoriaus „Paaiškinimai“

S t r a z d a s J. Sugrįžo. Keturių veiksmų ir vieno paveikslu vaizdelis. Siužetas skolintas. V., 1914. 107 p. („Teatras“, Nr. 8—9 [20—21], 1913 m.).

T o g o b o č n i j. Iš meilės. Penkiaveiksmė drama. Su dainomis ir šokiais. Vertė J. Jaunutis-[J. Strazdas]. V., 1911. 119 p. („Teatras“, Nr. 2 ir 3, rugsėjis ir spalio, 1911 m.).

Dainos: K. Diržis. Ant kalno malūnelis.— Mane motušė barė.— Linksmavolungėlė.

T o g o b o č n i j. Žmogžudžiai. Penkiaveiksmis gyvenimo vaizdelis. Vertė J. Jaunutis-[J. Strazdas]. V., 1912. 110 p. („Teatras“, Nr. 4—5, lapkritis—gruodis, 1911 m.).

Dainos: K. Diržys. Ant kalno malūnelis.— Pilka volungėlė.

Ž u l a v s k i J. Mirtų vainikas. Triveiksmė drama. Vertė J. Jaunutis-[J. Strazdas]. V., 1912. 102 p. („Teatras“, Nr. 8—9, kovas—balandis, 1912 m.).